

Liv med motgångar

En resandepojks berättelse

Högskolan på Gotland
2012 VT

Etnologi, fördjupningskurs (D)
Författare: Britt-Inger Lundqvist©
Handledare: Ulf Palmenfeldt

Abstract

This is a life story about a man, Victor, and his life. He was born into a family of travellers, this has been a very important part of his upbringing, socializing and how society has viewed him.

The purpose of this essay is to discuss how a society's values, and the changes in these values, are manifested in a life story. A person's identity is created in the situations one is in and in the relationships with ones social contacts. A person has not just one, but several different identities that coexist and are highlighted depending on the situations in which we find ourselves. I will look for traces of such identity formation in Viktor's life story.

The environments vary continuously in the story as Viktor has moved often. Friends and wives also vary, but the family and relatives are always available. In Viktor's life, there is rootlessness and a feeling of being rejected or treated with hostility. It is only when Victor falls ill that community and the health care give him the respect that everyone deserves. I wonder if these changes are linked to the fact that Viktor is traveller or if there are other reasons for them?

Traveller, school, emancipation, marriage, divorce, disease, stroke, sorrow, ethnology, narrative, life story

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte	6
2. METOD OCH TEORI	6
2.1 Identitet	8
2.2 Reflexivitet, narrativitet	10
2.3 Tidigare forskning Resandefolket	12
2.4 Tidigare forskning livsberättelse	16
3. ÖVERSIKT	18
3.1 Disposition	18
3.2 Vem är Viktor	19
3.2 Genomförandet	19
3.4 Etiska aspekter	20
4. ANALYS AV LIVSBERÄTTELSEN	21
4.1 Vi börjar från början	21
<i>4.1.1 Sammanfattning</i>	23
4.2 Skyltsöndag	24
<i>4.2.1 Sammanfattning</i>	27
4.3 Skolan	27
<i>4.3.1 Sammanfattning</i>	32
4.4 Frigörelsen	33
<i>4.4.1 Sammanfattning</i>	34
4.5 Äktenskapet	35
<i>4.5.1 Sammanfattning</i>	39
4.6 Skilsmässan	40
<i>4.6.1 Sammanfattning</i>	41
4.7 Sjukdomen	42
<i>4.7.1 Sammanfattning</i>	47
4.8 Sorgen	48

4.8.1 <i>Sammanfattning</i>	50
4.9 Nutiden	50
4.9.1 <i>Sammanfattning</i>	51
5. AVSLUTNING	51
5.1 Litteraturförteckning	54
5.2 Annan litteratur	56
5.3 Länkar	56

1. INLEDNING

Jag kom i kontakt och pratade med Viktor om att göra en livsberättelse i samband att jag skrev min C-uppsats ”*Stolta och starka – Resandefolket*”.¹ Mitt syfte med den uppsatsen var att i förhållande till mitt material och litteraturen undersöka kulturen, kvinnorna och de resandes historia i Sverige. Eftersom jag lade extra fokus på kvinnorna kom den också på ett naturligt sätt att handla om barnen också.

När det sedan blev dags för D-uppsatsen kontaktade jag Viktor och han gav klartecken till att ställa upp som informant. Vi har efter det haft många samtal där Viktor har berättat om sitt liv. Han har på ett intressant sätt berättat om samhället, attityder, arbeten, släktingar och sjukdom.

Jag vill skänka ett stort tack till Viktor som på ett fängslande sätt har delat med sig av sin livsberättelse och gjort den här uppsatsen möjlig. Sen vill jag också tacka alla som varit mig behjälpliga och min skrivargrupp som inspirerat mig. Sist men inte minst vill jag också tacka min sambo som stått ut med mig under den här perioden.

1.1 Bakgrund

I den här uppsatsen kommer vi att följa Viktors liv med alla dess vindlingar och krumsprång. Det är inte alltid lätt att veta vad livet har i sitt sköte, något som blir tydligt under Viktors berättelse. Det heller inte alltid så lätt att acceptera de kort man får att spela med i livets kortspel. Viktors livsberättelse innehåller kärlek, barn, glädje, sorg, sjukdom och rehabilitering.

Hästar har varit en del av Viktors liv både som barn och som vuxen. Bilden på framsidan är en Tinkerhäst. De kommer från Irland och kallas där för Romany Horses eller Gypsy horses. ”Gypsy” står för resandefolket eller romer. I många generationer har Tinkern avlats och ägts främst av resande på de brittiska öarna.² Viktor berättade under ett av våra samtal att han hade ägt en sådan häst och därför tyckte jag den var passande som framsidebild.

---

¹ Lundqvist 2011.

² <http://www.stallsmart.nu/article.aspx?forumID=49&articleID=1177> 2012-05-26 20:34.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att utifrån en livsberättelse ta reda på hur en person påverkas av kulturen, samhällets värderingar och förändringar. Samhället förändras ständigt och kulturarvet speglar utvecklingen. I en livsberättelse tar detta sig uttryck genom att förändringarna lämnar spår i berättelsen om personens liv och livsvillkor.

I min C-uppsats lade jag fokus på kvinnorna och barnen och som en naturlig följd av detta ville jag undersöka det vuxna barnets upplevelse av sitt liv som resande.³

Frågan jag ställde mig var:

Hur uppfattade det vuxna barnet sin uppväxt som resande och hur påverkade det hans liv?

Jag undersökte ett helt folks historia i min C-uppsats och jag ville nu fokusera på en persons historia så som han uppfattade den.

Kultur kan definieras som livsmönster och kan kallas för ett levnadssätt hos ett samhälle. Resande och andra folk har levt sida vid sida under många hundra år i vårt samhälle. Trots, eller kanske tack vare, de influenser resande kommit i kontakt med, har folket och dess kultur behållit sin särprägel. Förändringen är det som gör en livsberättelse intressant tillsammans med hur individen tacklar förändringen.

Människans identitet skapas situationellt och relationellt i hemmens sociala atmosfär. Människan har heller inte bara en utan många identiteter som samexisterar och lyfts fram beroende på i vilken situation vi befinner oss. Här kommer jag att leta efter spår på sådant identitetsskapande i Viktors livsberättelse.

2. METOD OCH TEORI

Jag har valt att använda mig av en livsberättelse eftersom den visar på variationer och skillnader så väl som likheter. Genom berättandet ger vi våra erfarenheter en mening, vi

---

³ Lundqvist 2011.

konstruerar och kommunicerar vår tolkning av världen, oss själva och av andra. Eftersom intervjuerna är uppdelade på flera tillfällen så gjorde jag vid varje nytt intervjutillfälle gjort en snabb resumé om vad som hade sagts gången innan, och sedan fortsatte Viktor sitt berättande. Eva Rhöse menar i boken *Läraridentitet och lärararbete: fem livsberättelser* att berättandet har använts i alla tider för att sprida kunskap och dela med sig av erfarenheter.⁴

I metodboken *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus* skriver Anna Johansson att:

Definitionerna och betydelserna skapas och omskapas, etableras och undermineras i och genom sociala processer. Ett sätt som detta sker på är just genom att berätta berättelser.⁵

Berättandet är en betydelsefull del av våra sociala processer eftersom det är via beskrivningar, berättelser, förklaringar och genom språket som man utövar social verksamhet. Vi skapar relationer, identiteter, normsystem, värderingar och våra organisationer.⁶ Johansson menar att berättelsen är unik eftersom berättelsen ger mening, struktur och sammanhang till våra erfarenheter. Det är genom berättelserna vi förstår våra liv, berättelserna orienterar oss i världen runt om oss och berättelsen svarar på de frågor som själva livet ställer enligt Johansson.⁷

Arvidsson skriver i sin bok *Livet som berättelse: Studier i levnadshistoriska Intervjuer* att det inte alltid är så lätt att veta var gränser går mellan det som är ett självupplevt tillbakablickande i en intervju och en levnadshistorik. Levnadshistorien kan vara förutsättningen för intervjun som bakgrund för samtalet och som bakgrund för ett samtal där fokus egentligen ligger på något annat. I intervjun med Viktor ligger huvudfokus på att han är resande, men då hans berättelse och erfarenhet beskriver andra saker så hamnar tyngdpunkten på en annan del av hans liv. Enligt Arvidsson är

---

⁴ Rhöse 2003.

⁵ Johansson 2005:26.

⁶ Johansson 2005:18.

⁷ Johansson 2005:17.

förutsättningarna för att man ska kunna kalla en intervju levnadshistorisk att den relaterar till ”en manifest formulering av det levnadshistoriska förloppet”.⁸

Steinar Kvale varnar i boken *Den kvalitativa forskningsintervjun* om att man måste vara uppmärksam så att intervjun inte blir en form av ett terapeutiskt samtal, i stället för en berättelse. Det är därför viktigt att i en intervjusituation vara medveten om den maktrelation/rollfördelning som finns i en denna speciella situation och ändå samtidigt ha en distans.⁹

Under mina intervjuer med Viktor upprätthöll han en stark personlig integritet så jag upplevde aldrig risken för att det skulle bli en terapeutisk intervju. Trots det är en livsberättelse nog alltid en form av terapeutiskt samtal, även om det inte är det terapeutiska som ligger i fokus utan själva berättelsen.

Detta är några av de tankegångar jag har i bakhuvudet när jag intervjuar Viktor. Jag tänker speciellt på detta när han talar om hur resande skapar sin identitet. Jag har tagit fasta på att Viktor menar att vara resande är ett val man gör, något man väljer att identifiera sig med, eftersom han framför den åsikten. Han anser att man måste göra sig till resande och att det inte är något man föds till. Viktor menar att man kan födas in i det men det är inget som naturen har skickat med, man kan välja att ta till sig det eller att förkasta/förneka det.

2.1 Identitet

Anthony Giddens menar i sin bok *Sociologi* att identitet har flera olika aspekter och också kan analyseras på flera sätt. Han skriver att i generell betydelse rör identiteten de uppfattningar människor har om sig själva och vilka de är. Det har också att göra med vad som är viktigt och meningsfullt för dem.”¹⁰ För Viktor är det viktigt att berätta att han är resande eftersom det är en stor del i hans liv, dessutom är det där han kan känna igen sig och är trygg.

---

⁸ Arvidsson 1998:8.

⁹ Kvale 1997:31.

¹⁰ Giddens 2004:43.

Viktor är tydlig med att han väljer vem han ska vara och menar att han påverkar det valet själv. Giddens tar upp om den personliga identiteten i sin bok *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken* som ett reflexivt projekt. ”Vi är inte det vi är, utan det som vi gör oss till” menar han. Han menar också att det är upp till var och en att skapa sin identitet i det moderna samhället. Vi har en massa val och möjligheter, men ingen hjälp att välja, utan det är upp till oss själva att göra valen.¹¹

Sociologen Richard Jenkins beskriver i boken *Social Identity* hur identitet utformas och fungerar i människors vardag. Jenkins menar att individer är unika och växlande och att individualitet är socialt konstruerad.¹² Jenkins anser att identitet har sin grund i hur man uppfattar sig själv och hur man ger uttryck åt vem man är. Men det handlar också om hur andra upplever och identifierar dig. Deras ögons betraktande är en spegel som reflekterar den bild de har fått av dig.¹³ Något som blir tydligt när Viktor säger att han aldrig döljer vem han är men heller aldrig direkt berättar det. Här har människors tidigare speglingar av Viktor satt sina spår i hans sätt att agera.

Ingvar Svanberg och Mattias Tydén menar i boken *I nationalismens bakvatten. Om minoriteter, etnicitet och rasism* att etnicitet i samband med identitet är det sammanhang som skapar vi-känsla och kulturella gränsmarkeringar bland grupper med ett gemensamt ursprung.¹⁴ Etnologen Gunnar Alsmark skriver i boken *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum* att identiteten kan vara individuella eller psykologiska men även den kollektiva identiteten spelar roll. Att känna tillhörighet och gemenskap i en grupp eller i ett sammanhang är viktigt.¹⁵ I Viktors berättelse har vi-känslan/grupptillhörigheten stor betydelse vilket kommer fram tydligt i kapitlet där Viktor är sjuk och ligger på lasarettet.

I boken *Ungdomar och identitet* menar Kjerstin Almqvist att etnisk identitet handlar om människans upplevelse av att höra till eller att vara en del av en etnisk grupp. Där de har ett visst sätt att känna, tänka, uppleva och bete sig, vilket beror på att man är en del av gruppen. Alltså handlar etnisk identitet om den egna upplevelsen av att tillhöra en grupp

---

¹¹ Giddens 1999:95.

¹² Jenkins 1996:20.

¹³ Jenkins 1996:4f.

¹⁴ Svanberg, Tydén 1999:25.

¹⁵ Alsmark 1997:12.

men även om andras syn på vilken tillhörighet du har. Den etniska identiteten handlar till stor del om vårt ursprung och hur vi förhåller oss till den. Om man ser på det på det sättet innebär det att den etniska identiteten handlar om det vi inte kan påverka.¹⁶ Men också att etnisk identitet kan uppfattas som en garant för att vidmakthåll rötter i ett mångkulturellt samhälle. Etnisk identitet kan även relateras till oföränderliga tillhörighetsförhållanden och på det sättet uppfattas som en boja för individen.¹⁷

2.2 Reflexivitet, narrativitet

Reflexivitet är ett begrepp inom samhällsvetenskap och humaniora som har flera betydelser, bland annat beskrivande, metodologiskt och kunskapsteoretiskt.¹⁸

Reflexivitet är ett uttryck som används för att beskriva när något återger och refererar till sig själv via något utanför sig självt. Människan skapar sin identitet genom att man iakttar sig självt i förhållande till omvärlden, och sedan förhåller sig till omvärldens krav.

Jag har tidigare skrivit om ämnen som engagerat mig, precis som detta ämne, och vet därför att det är svårt men viktigt att hitta balansen mellan det professionella och det personliga. Speciellt som min informant så öppenhjärtligt och engagerande delade med sig av sina erfarenheter. Det jag gjorde under intervjun var att svara ärligt på de frågor som ställdes till mig. Förutom det undvek jag att berätta eller ställa några frågor spontant så att jag skulle styra samtalet så lite som möjligt. Jag nickade, hummade och använde mig av bekräftande ord och ljud för att Viktor skulle förstå att jag var uppmärksam under samtalet. Att inte styra intervjun med en massa frågor gjorde också att det var lättare att hålla sig objektiv, jag blev en passiv lyssnare som tog in det Viktor sa. Jag har sedan satt berättelsen i relation till litteratur för att skapa en förutsättning för läsaren att själv göra sin egen tolkning av intervjun.

Etnologerna Billy Ehn och Barbro Klein poängterar att etnologer inte bara är distanserade åskådare, utan även en del i det som ska studeras. De menar att det inte går att vara helt neutral och objektiv när man ska beskriva verkligheten. Däremot så kan

---

¹⁶ Frisen, Hwang 2006:79f.

¹⁷ Johansson 2000:79.

¹⁸ <http://www.ne.se/sok?q=Reflexivitet> 2012-04-13 22:11.

privatpersonen och forskaren förenas med hjälp av insikten om reflexivitet. Det viktigaste är att vara medveten om att forskarens närvaro påverkar berättelsen. Samtidigt är det viktigt att fundera på hur det inverkar på texten och resultatet.¹⁹

Jag har i mitt skrivande använt mig av en narrativ struktur. Narrativitet har gått från att narrativ använts av historiker som ett sätt att återge kunskap, till att man började hävda att det sociala livet i sig är narrativer, och att genom detta kommer våra identiteter och handlingar till.²⁰ Den vanligaste definitionen av ett narrativ att det är en beskrivning för något som har hänt, endera i verkliga livet eller i fantasin.²¹

Ulf Palmfelt skriver att när en person skapar en berättelse väljer denna person att utelämna vissa detaljer och låta andra vara med. Berättelsen är en narrativ konstruktion som kopplar ihop vissa minnen och väljer bort andra. Berättelser berättar om saker och händelser som har skett, men berättelserna är aldrig de händelser som de berättar om. Berättare tar ett ansvar i att välja och återge vad som är riktigt och vad som är rätt.²²

Viktor berättar om sin sjukdom, berättelsen omvandlar olycksförloppet till en åtskild samlad helhet som kan urskiljas från resten av hans liv.

Eftersom berättelsen inte är verkligheten, utan en tolkning eller representation av verkligheten, skapas en distans mellan den traumatiska upplevelsen och offret. Genom att berätta blir man den som har kontroll, den som bestämmer hur berättelsen ser ut.²³

Verkligheten är till skillnad från berättelsen motsägelsefull, sammansatt, mångtydig, och har flytande gränser mellan dessa.²⁴

---

¹⁹ Ehn, Klein 1994:10f.

²⁰ Bergström, Boréus 2005:220ff.

²¹ Bergström, Boréus 2005:229.

²² Palmfelt 2008.

²³ Palmfelt 2008:25.

²⁴ Palmfelt 2009:25.

2.3 Tidigare forskning Resandefolket

I den här studien ska jag titta på hur en person påverkas av kulturen, samhällets värderingar och förändringar. Det är därför viktigt att få en förståelse för den bakgrund Viktor har och vilka resandefolket är och de olika teorierna som finns runt denna kultur.

I min avlutning i *Stolta och starka, Resandefolket* konstaterar jag att det historiskt sett finns det många likheter mellan resande och romer och i Sverige hör resande till gruppen romer som erkänd nationell minoritet. Utvecklingen har förändrat livet för resande vilket visar sig i både litteratur och under intervjuerna. Numer är det inte ovanligt att resande bor på samma sätt som majoritetsbefolkningen i hus eller i lägenheter och arbetar med vanliga jobb eller som egna företagare. Däremot kom det fram att många har så kallade bisysslor där de handlar med olika saker.

Det som gick att konstatera under mina undersökningar var att det fanns olikheter i sättet att se på resande. I de mindre städerna är det svårare att vara anonym och resande vill i mindre grad att det ska komma ut att de är resande. I större städer är gård lättare att vara anonym och där är det inte lika angeläget att undanhålla sitt ursprung. Det kan också vara så att det är mer accepterat att inte följa normen i en större stad eftersom mångfalden är mycket större. Samma sak gäller mellan norr och söder, det är inte lika viktigt söderut var man kommer ifrån.

Jag har också kunnat konstatera att det finns en stor okunskap om resandefolket. Människors brist på kunskap och fördomar har varit och är stora när det gäller resande. En av orsakerna till detta kan vara att resande inte finns med skolans historieböcker vilket leder till fördomar och spekulationer. Var resande egentligen kommer ifrån finns det lika många teorier om som personer som yttrar sig. Resandefolkets ursprung och vilka de är lockar till spekulationer med varierande sanningshalt och det finns ingen enhetlig linje var sig bland forskare eller de resande själva.

Resandekulturen har trots sin utsatthet haft en stor överlevnadskraft och kanske är det just på grund av överlevnadskraften och livsstilen som kulturen överlevt. Det jag konstaterade i min uppsats *Stolta och starka, Resandefolket* var att kvinnorna uppenbart har haft en central roll i resandefolkets historia. Kvinnor uppfostrar, medvetet eller

omedvetet, barnen in i resandekulturen och är de som är tongivande i familjen. Resandefolket har en patriarkalt ramverk men inne i ramverket styr kvinnorna. Kanske är det dessa kvinnor som också sett till att resandekulturen fortfarande finns kvar. För även om detta ramverk slätats ut, så är fortfarande strukturen befintlig och kvinnorna har en särställning i resandekulturen. Detta kan bero på att kvinnorna fortfarande fostrar barnen i högre grad än männen.²⁵

Ordet ”tattare” är ett annat ord för resande. Detta mer värdeladdade ord används på olika sätt av olika författare. Etnologen Birgitta Svensson *Bortom all ära och redlighet. Tattarnas spel med rättvisan* är en av de författare som jag använde mig av när jag skrev min C-uppsats. Hon väljer att använda ordet ”tattare” i sin forskning och inte resande. Detta trots att ordet resande används av resande själva och har funnits sedan 1800- talet. Svensson ”använder ordet tattare då det som står i fokus för min undersökning är utanförskapets kulturella konstruktion”.²⁶

Resande vill att ordet ”tattare” används så lite möjligt, eftersom de ser ordet som något negativt. Journalisten Bo Hazell som skrivit *Resandefolket: Från Tattare Till Traveller* och etnologen Gunborg A. Lindholms som skrivit avhandlingen *Vägarnas folk De resande och deras livsvärld* är två andra författare som jag använde mig av i C-uppsatsen. De använder sig av ordet ”tattare” i så liten utsträckning som möjligt och endast i undantagsfall om det är nödvändigt för sammanhanget.²⁷ Dessa tre författare har tittat på resande utifrån olika förutsättningar. Svenssons avhandling grundar sig på juridiska dokument i sammanhang där resande noterats, till exempel rättegångsprotokoll eller om de av någon annan anledning blivit observerade och dokumenterade i polisens register.

Lindholm tittar på resande både inifrån och utifrån. I sitt utifrånperspektiv och innanförperspektiv tar hon med hur samhället uppfattar resande och hur världen har sett ut för resande.²⁸ Svensson och Lindholm har två olika sätt att göra sina undersökningar, Svensson undersöker ett material där resande benämns som ”tattare” och Lindholm

---

²⁵ Lundqvist 2011:52ff.

²⁶ Svensson 1993:13.

²⁷ Hazell 2002:9/Lindholm 1995:13.

²⁸ Lindholm 1995:13ff.

undersöker resande som en etnisk grupp. Svensson ser de som levt på marginalen i sina dokument, medan Lindholm undersöker familjer. Dessa två författare undersöker två olika grupper av resande vilket gör att de i Svenssons dokument kallas de ”tattare” och i Lindholms intervjuer heter de resande.

Hazell har ett helt annorlunda upplägg mot för de andra två, något som kan bero på att han inte är forskare utan journalist. Hazell utgår från i sina undersökningar att alla resande har en gemensam historia och bakgrund, vilket skulle innebära att alla resande är släkt med varandra.²⁹ Inom detta område finns det många olika och starka åsikter och det finns resande som inte håller med om Hazells teorier.

Det finns fyra huvuduppfattningar om resandefolket och deras ursprung. Lindholm skriver i sin bok att resande kan härstamma från soldater som ingick i Djingis Khans arméer under 1200-talet. Forskaren Allan Etzler var en av de första som i sina studier anammar denna teori.³⁰

Den andra uppfattningen är att resande utgörs av en socioekonomisk grupp. Den som framförde denna teori var sociologen Adam Heymowski, när han 1955 gav ut en avhandling om resande och ”zigenare”. Han menade att många ”tattare” var vanliga svenska bönder som av en eller annan anledning blivit uteslutna ur grupperna på grund av sin livsstil och låga status. Heymowski skriver i sin avhandling att det var framförallt under det 30-åriga kriget som det främmande inslaget av resande skulle ha kommit eftersom det värvades många utländska soldater. I ett senare skede ändrade han sin syn på det eventuella zigenarpåbrået. Han säger då att det inte går att utesluta släktskap med ”zigenare” men att de gemensamma dragen inte är tillräckligt starka för att gruppen ska betraktas som så avvikande från det övriga samhället. 1956 i zigenarutredningen slås det fast att resande i huvudsak är svenskar och att de utländska dragen är betydelselösa.³¹

Resande eller ”tattare” var inte någon ny företeelse utan redan 1512 beskrivs det i Stockholms stads tänkebok att en mindre grupp främlingar kom till Stockholm. De

---

²⁹ Hazell 2002:332ff.

³⁰ Lindholm 1995:154.

³¹ Hazell 2002:46.

omtalas som ”egyptier” och jämföras med pilgrimer. Pilgrimer förtjänade under denna tidsperiod respekt och skulle behandlas därefter. De skulle hysas in och få allmosor, allt enligt gällande normer för behandlingen av främlingar. Några årtionden senare hade dessa pilgrimer övergått till att bli oönskade främlingar. Beteckningen egyptier övergår nu till att bli ”tattare” eller ”zigenare”.³²

Den tredje uppfattningen om resande är att resande skulle vara avkomlingar till soldatläkter från Ryssland och Tyskland som rekryterats som legosoldater till Karl XII arméer.³³ Det finns skildringar om hur Karl XII såg på resande och romer. Han skulle vid någon tidpunkt sagt att ”Jag har hellre några tattare i min här än flera andra”.³⁴ Detta är något som saknar vetenskapligt stöd. Vittnesmålen för att det var Karl XII tog med sig romer till Sverige må vara starka, men Etzel menar att det är svårt att hitta stöd för den historiska sanningen i dem.³⁵

Oavsett vilket ursprung resandefolket har, så tillhörde resande den nedre regionen i det gamla bondesamhället. Detta är den fjärde uppfattningen om resande och den sätter resande i en lägre klass i samhället som är förbundet med yrket. Resande tog sig många gånger an de arbetsuppgifter och yrken som behövde utföras i samhället, men som andra inte ville veta av.³⁶

Teorierna om resandes ursprung går vitt isär, men det är släktskapen med romerna som är den fråga som är mest kontroversiell hos resandefolket själva än idag.³⁷ Att uppfattningarna går isär blir tydligt ibland mina informanter i C-uppsatsen där en anser att resande härstammar från romerna, en menar att de är egen etnisk grupp, en att de är en social grupp och den fjärde hade ingen åsikt i frågan.³⁸

---

³² Stockholms stads tänkeböcker 272.

³³ Hazell 2002:46.

³⁴ Åkerfeldt 2008:36f.

³⁵ Hazell 2002:59f.

³⁶ Lindholm 1995:154.

³⁷ Lindholm 1995:73.

³⁸ Lundqvist 2011:26.

2.4 Tidigare forskning livsberättelse

Men vad menas egentligen med livsberättelser? Enligt den danska litteraturvetaren Marianne Horsdal skiljer livsberättelsen och självbiografin sig åt eftersom den självbiografiska historien ofta handlar om betydelsefulla och beundransvärda personer. På liknande sätt skrivs även de självbiografierna som är skrivna av ”vanliga” människor för offentligheten. Livsberättelsen är skriven helt på berättarens villkor. Horsdal ger människans berättelse om sig själv och dess historia en viktig betydelse för identitetsbildningen. Identitet är en narrativ konstruktion, en berättelse, menar hon. En berättelse beskriver vem man är i förhållande till det liv man har levt och det liv man vill leva i framtiden. Identitet handlar om ett tillbakablickande för att kunna identifiera och känna igen sig och därmed skapa ett sammanhang med sin erfarenhet.³⁹

När de gemensamma kulturella berättelserna blir färre blir det viktigt att den enskilde har en ”narrativ kompetens” och kan vidarebefordra sin egen ”lilla” berättelse menar Horsdal. Hon menar också att, även om de stora gemensamma berättelserna minskar i betydelse så skapas vår identitet socialt och i samspel med andra: ”Spørgsmålet om selvet, hvem vi er, er således uadskilleligt fra spørgsmålet om, hvordan vi er i forhold til andre”⁴⁰

Idag är det vanligt att det förväntas av enskilda individer att hitta meningen med livet. Ofta är det språket som då är tolkningsverktyget. I en värld i förändring kan språket hjälpa oss att omtolka vår omgivning efter hand. Men för att kunna skapa en egen historia måste våra förebilder vara åtkomliga för så att vi förstår hur historier berättas. Merete Mazzarella menar i boken *Där man aldrig är ensam* att vår förmåga att berätta om vårt eget liv utgår ifrån de historier vi själva läst eller på annat sätt tagit del av.⁴¹

I dagsläget finns det flera discipliner som har insett att livsberättelsen kan erbjuda värdefullt material för forskning. I dag används livsberättelsen inom sociologi, antropologi, historia, psykologi, pedagogik samt folkloristik. En livsberättelse startar med ett samtal utan givna frågor. Intervjun är en form som låter informantens egen

---

³⁹ Horsdal 1999:76.

⁴⁰ Horsdal 1999:75.

⁴¹ Mazzarella 1999.

berättelse komma fram. Fördelen med den här metoden är att man genom det som berättas kan få kunskap om saker som aldrig kommer fram om intervjun skulle vara strukturerad med frågor. Berättandet ger också en djupare insikt och förståelse i hur och varför situationer ser ut som de gör.

I boken *Livshistorieforskning och kvalitativa intervjuer* står det att skillnaden mellan livsberättelseforskningen och den kvalitativa intervjuforskningen är att det i kvalitativ forskning är fokus på vad som sägs eller görs och inte *vem* som gör eller säger det.⁴² Jan Trost menar i boken *Kvalitativa intervjuer* att skillnaden mellan de två olika metoderna ligger i att den kvalitativa intervjun vill komma åt informantens liv och är inte intresserad av själva berättelsen, medan livsberättelseforskningen analyserar formen och innehållet hos berättelsen.⁴³

Samtidigt måste man komma ihåg att det som berättas i en livsberättelseintervju är färskvara och en berättelse av idag. Eftersom en upplevelse som upplevts tidigare tolkas på olika sätt beroende av informantens erfarenheter genom livet. Berättelsen tolkas av informanten och det går aldrig med säkerhet veta vad som egentligen har hänt.⁴⁴ Det finns många berättelser och förmodligen lika många sanningar som det finns människor, ingen berättelse är den andra lik. En berättelse förändras också över tid och erfarenhet. Så Viktors livsberättelse är hans upplevelse och tankar om det som hänt tidigare och det liv som är idag.

Alf Arvidsson skriver i sin bok *Etnologi: perspektiv och forskningsfält* att han anser att etnicitet ur etnologisk och kulturanalytisk synvinkel inte är en företeelse som finns inneboende i gruppen. Utan det är något som i en del situationer som skapas i möten mellan olika grupper och som läggs fram som skillnader. Dessa skillnader och olikheter kan till viss del vara något som gruppen antingen själv tar fram eller något som tillskrivs gruppen av andra. Arvidsson anser att etniska skillnader inte alltid behöver ha sin grund i kulturella olikheter. Att man som barn i ett välfärdsamhälle blir mätt och mäter sig själv genom konsumtionsmönster är något som alla vet. Arvidsson menar att klassanalysen handlar om att det för samhällets gemensamma produktion behövs

---

⁴² Petersen m.fl 2007:293.

⁴³ Trost 2005.

⁴⁴ Rhöse 2003.

produktionsmedel. Samhället delas på detta sätt in i två klasser och sedan är det beroende av dessa två klassers relation till huvudproducenten om också finns ett antal mindre klasser eller sociala skikt. Alf Arvidsson menar att det förr fanns tankar om att en individ är det den föds till, om inte genom biologiskt arv så i vilket fall som helst i form av socialt arv. Men i dag är det inte längre så självklart att så är fallet, det är inte så att alla följer fastlagda mönster för sitt beteende och sina tankar beroende på klasstillhörighet, kön eller etnisk tillhörighet.⁴⁵

Livsberättelsens kännetecken ligger enligt Helena Kåks i doktorsavhandlingen *Mellan erfarenhet och förväntan: Betydelser av att bli vuxen i ungdomars livsberättelser* i det klara tidsperspektivet och förmågan att sätta ihop olika element till en meningsfull berättelse.⁴⁶ Berättelsen kan visa på en speciell tid eller ett rum, berättelsen kan visa hur saker hänger ihop eller hur en händelse kan utlösa en annan. Oavsett vilket syftet med berättelsen är, så är det samtalet som ger nytt bränsle.⁴⁷

3. ÖVERSIKT

3.1 Disposition

Uppsatsen är indelad i olika avsnitt. I första delen, *Inledning, Bakgrund och Syfte* lägger jag upp riktlinjerna för uppsatsen.

I nästa del av uppsatsen lägger jag en teoretisk grund för att diskutera intervjumaterialet i rubrikerna *Metod och teori, Identitet, Reflexivitet, narrativitet* här finns också *Tidigare forskning Resandefolket* och *Tidigare forskning livsberättelse*

Efter det kommer *Avgränsningar, Disposition, Vem är Viktor?* sedan kommer *Genomförande* och *Etiska aspekter*.

Sist kommer analysen av livsberättelsen som återfinns under rubrikerna *Vi börjar från början, Skyltsöndag, Skolan, Frigörelsen, Äktenskapet, Sjukdomen* och *Sorgen*, vart och

---

⁴⁵ Arvidsson 2001.

⁴⁶ Kåks 2007:66.

⁴⁷ Arvidsson 1993:131.

ett av dessa avsnitt avslutas med en *sammanfattning*. Sist avslutas studien med *Nutiden* och *Avslutning*.

3.2 Vem är Viktor?

Viktor är en cirka 70 år gammal man som lever tillsammans med sin sambo i en medelstor stad i norra delen av landet. Paret bor i en lägenhet efter att ha sålt sitt hus för några år sedan. Viktor har många barn, men även hans sambo har flera stycken, tillsammans har de totalt 13 barn, men inga gemensamma. Barn, respektive och alla barnbarn gör att familjens antal uppgår till nästan 100 personer. Viktor har hela sitt aktiva liv försörjt sig och sin familj på att göra affärer och har varit egen företagare. Hans familj förändras genom livsberättelsen och kvinnorna har haft en central plats i hans liv. Under några av intervjuerna är sambon med, men det är inget som påverkar Viktors berättande. Sambon bekräftar det han berättar och ibland blir dialogen mellan de båda, där Viktor bland annat vänder sig till henne och frågar upp om olika saker eller namn. Viktor berättar om sitt liv på ett sakligt och eftertänksamt sätt.

3.3 Genomförandet

När jag sökt efter material har jag använt mig av Internet och där skrivit in sökord som varit relevanta i Viktors berättelse, bland annat livsberättelse, skyltsöndag, vatten, skola, frigörelsen och stroke m.m. Jag har också letat i andra livsberättelser efter referenser som tidigare forskare använt sig av i sina rapporter för att hitta litteratur som haft betydelse för min studie.

Jag träffade Viktor hemma hos honom i hans lägenhet där han bor tillsammans med sin sambo. Vi förde ett ganska avslappnat samtal under tiden vi drack kaffe eller åt en bit mat. Vi träffades åtta gånger och intervjun varade en till en och en halv timma varje gång. Jag använd endast anteckningar för att dokumentera det som sades, eftersom diktafonens inspelning blev så otydlig då min informant har haft en stroke och har svårt för att prata tydligt.

Vi träffades alltid i hans bostad, ibland var sambon med som deltagare och ibland var vi ensamma, oftast gick hon ut i rummet bredvid och satte sig för att läsa. Inför varje ny

träff gick jag igenom tidigare anteckningar och startade med att be om förtydligande om jag ansåg att det fanns några oklarheter i det som sagts. Under själva intervjun avbröt jag så lite som möjligt och lät hans berättade vara det som styrde intervjun.

Att göra en livsberättelse är lite annorlunda mot för att göra en vanlig intervju. Det kändes som det fattades något när jag gick till Viktor första gången med bara ett anteckningsblock och inga förberedda frågor. Själva starten var lite trög och det var först svårt att inte vara den som styrde samtalet. Men efter ett tag kom Viktor igång med berättandet och då insåg jag snabbt vinsten i metoden. Han förde in samtalet på ämnen som jag förmodligen aldrig hade frågat om och tog mig på en resa genom hans liv där jag var passagerare och han chauffören.

Jag redovisar livsberättelsen kronologiskt för att det ska vara lätt att följa Viktors liv. Och för att det skulle bli lättare att sätta in det Viktor sagt i ett sammanhang.

3.4 Etiska aspekter

I arbetet med uppsatsen har jag följt vetenskapsrådets etiska principer.⁴⁸ Jag berättade muntligt för Viktor om mitt syfte med detta arbete och vi enades om att hans deltagande var helt frivilligt. Vidare så sa jag att han hade all rätt att vid vilket tillfälle som helst avbryta och ta tillbaka sitt deltagande.

Viktor har gett sitt samtycke till att delta i intervjuerna. Tillsammans kom vi överens om när och var intervjuerna skulle komma till stånd. Jag har avidentifierat alla personer som Viktor har pratat om och gjort omskrivningar när det kommer till platser och andra identifierbara ställen. Viktor har gett mig tillåtelse att uppge hans kön och ungefärliga ålder men namnet är fingerat. Jag har sagt att den information som lämnats endast kommer att användas i min uppsats.

---

⁴⁸ Vetenskapsrådet 2002.

4. ANALYS AV LIVSBERÄTTELSEN

4.1 Vi börjar från början

Viktor berättar att han föddes i början på 1940 talet, en varm och solig dag på försommaren någonstans i Västerbotten. Han såg dagens ljus som det fjärde barnet i syskonskara på nio där han föddes i kökssoffan i det röda huset som de bodde i.

Bägge mina föräldrar var resande... i min uppväxt var det fattigt... vi flytta mycke... min barndom var lycklig... det var enighet i familjen.

På 1940-talet skrevs det i tidningarna att ”Norrlandskommunerna klagar över tattarplågan” Tidningarna beskrev ”tattarna” med orden ”en typisk tattare, snedvriden kropp och själ, oförskämd, krypande och fräck på samma gång”. Tidningarna skrev en massa stereotyper om resandegruppen under 1940- och 1950-talet. De kallades ”löskefolk, plågoris, landsplåga, parasitära medborgare, samhällets bottenskikt och folkstammen som inte låter sig tyglas”. När man tittat på vad tidningarna skrev under den här perioden så är det helt klart att det fanns ett stort engagemang i den så kallade ”tattarfrågan”.⁴⁹

Alla dessa skrivelser kan ha påverkat Viktors familj och kanske var de en av orsakerna till att de flyttade så mycket. Att vara resande är något som inte bara påverkat Viktors uppväxt, han säger att: ”hela mitt liv har påverkats av det... det är ett sätt att leva”. Viktor har anammat resandeidentiteten som en del av den han är och en del av honom själv.

På grund av rasregistreringar, tvångssteriliseringar och etniska rensningar har resande hållit sig för sig själva. I flera decennier har föräldrar av omtanke om barnen undvikit att berätta för barnen om deras ursprung och har de berättat det så har barnen fått lova att inte berätta om det för någon. Många har därför tappat sitt språk, sitt modersmål – resanderomani.⁵⁰ Viktor har kvar sitt modersmål, men blev lärd som barn att endast prata

---

⁴⁹ Lindholm 1995:68ff.

⁵⁰ Hazell 2002/Lundqvist 2011.

det hemma och med familj och släkten. Idag kan han prata rotepa, som han kallar språket, men måste ibland tänka till för att hitta orden.

Resande är en mytomspunnen grupp, vars ursprung inte är helt fastställt och det finns många frågor kring resandes ursprung. ”Varifrån härstammar de? Är de ett folkslag, en etnisk grupp eller en social grupp?” är frågor som ställts och forskats i, men inte fullt ut besvarats.⁵¹

Det som går att konstatera är att oavsett ursprung så har resande funnits i vårt samhälle under lång tid. De tog yrken som ingen annan vill ha och hamnade därmed långt ner i hierarkin i det gamla bondesamhället som bödel, bödelsdräng, vallackare, rackare med mera. En rackare var en person som avlivade och flådde hästar och en som tillsammans med bödeln hade ett ämbete som var statligt sanktionerat.⁵²

Det var inte enbart dessa yrken som resande hade, andra vanliga yrken var gårdfarihandlare, hästhandlare, smideshandlare, plåtslagare, lumpsamlare, skrotsamlare och glasförsäljare. Kvinnorna spådde och var kloka gummor. Huvudnäringen för både män och kvinnor ansågs nog vara handel av olika slag, vilket stämmer väl in på Viktor.⁵³

Samma år som Viktor kom till världen föddes det cirka två barn per familj, vilket gör att Viktors familj redan när han såg dagens ljus som det fjärde barnet tillhörde ovanligheterna. När det sedan blev totalt nio barn var familjen synnerligen ovanlig.⁵⁴

En familj med så många barn ger många syskonrelationer och syskonrelationer är sammansatta i sina funktioner. Syskonrelationen fungerar som en rollmodell för kommande relationer senare i livet. Anknätningsforskning har psykologiskt fokus på att barn lär sig beteendemönster i sina uppväxtfamiljer och att de utvecklar en inre arbetsmodell för hur gemenskaper och interaktioner fungerar. Modellerna generaliseras sedan utanför familjen, i olika relationer. En syskonrelation kan ge kompensation för

---

⁵¹ Hazell 2002:45/Lundqvist 2011.

⁵² Lindholm 1995:154.

⁵³ Lindholm 1995:83/ Hazell 2002:47.

⁵⁴ http://www.scb.se/statistik/publikationer/BE0701_2011A01_BR_BE51BR1103.pdf 2012-02-22 17:55.

andra dåliga relationer, till exempel vänskapsrelationer. De kan dessutom påverka personens upplevelse av ensamhet, tillfredsställelse, depression och självkänsla.⁵⁵

Viktor och ytterligare två i syskonskaran fick ”vanliga” namn. De andra fick namn som avvek från det vanliga namnandet. Under samtalet om namnen kommer sambon in och deltar för första gången i samtalet. Hon tror att det är vanligare bland resande att döpa sina barn ovanliga namn, vilket Viktor inte håller med om.

Det finns dessutom en orsak till varför det är viktigt hos resande att döpa sina barn i kyrkan då de tidigare i historien varit nekade tillträde till denna inrättning. Misstänkte kyrkan att barnen var resande blev de inte inskrivna i kyrkan och fick därmed inte döpas, vilket i sin tur ledde till att de inte heller kunde bli bofast.⁵⁶

I boken *Jag heter Serudia* skriver Christina Falkengård att det i Norrlands inland var vanligt att barn i fattiga hem fick fantasifulla namn. Det enda föräldrarna kunde ge barnen var stiliga namn och då gjorde man det.⁵⁷ Kanske finns det därför en logik i att resandebarn ofta fick fantasifulla/stiliga namn, eftersom de oftast tillhörde det fattigaste skiktet i samhället.

4.1.1 Sammanfattning

Viktors beskrivning av sin familj som barn är en ljus beskrivning med mycket värme och omtanke, något som går som en röd tråd genom hela berättelsen. Som barn påverkas man av sin uppväxt, familjen och samhället i övrigt beroende på hur fördelningen av dessa faktorer ser ut. Att födas in i en familj med många syskon har sina för- och nackdelar. Till fördelarna hör att det oftast finns någon att vara med, vilket är bra när man som Viktors familj bodde en bit utanför samhället.

Det faktum att de oftast bodde utanför samhället gjorde också att familjesammanhållningen blev stark, då de var hänvisade till varandra. En av nackdelarna med att vara så många syskon kunde vara att man som barn fick ta ett större

---

⁵⁵ Hellberg, Österlund 2010:7ff.

⁵⁶ Hazell 2002:36f.

⁵⁷ Falkengård 2009:10.

ansvar över de mindre syskonen och göromålen i hemmet. Men att växa upp i en så stor familj har inneburit trygghet och gemenskap för Viktor, en gemenskap som hållit i sig upp i vuxen ålder för hans del.

Alla skrivelser som var i tidningarna under den här perioden är inget som Viktor är medveten om eller ens kommer ihåg att det pratades om hemma hos honom. Familjen/föräldrarna visste kanske inte alltid vad som stod i tidningarna eftersom de förmodligen såg till att det fanns mat i hemmet före dem köpte en tidning. Klart är ändå att samhällsklimatet under den här tidsperioden måste ha påverkat familjen, men det är troligt att det var i första hand föräldrarna som märkte av det.

4.2 Skyltsöndag

Viktor berättar att hans första riktiga minne är från en skyltsöndag. Han minns speciellt skyltfönstren och dess dekorationer, som var något riktigt märkvärdigt för den lille Viktor.

Mitt första minne är från skyltsöndag när jag var... jag skulle tro att jag var tre... Kronblom hängde i ett av fönstren... jag tror det är därför jag kommer ihåg det.

Skyltsöndagen var på den tiden ett avbrott i vardagstristessen för många och något till synes stort och annorlunda för ett litet barn. Skyltsöndagarna var en stor upplevelse för både barn och vuxna, då barnen fick drömma sig bort bland leksakerna i fönstret och de vuxna fick träffa och prata med bekanta och de flesta försökte delta i tillställningen.⁵⁸ Viktor berättade att: ”Hade barnen tur kunde de till och med få en liten godsak på denna dag”, vilket inte tillhörde vanligheterna då familjen inte hade något överflöd av pengar.

Nästa minne som Viktor berättar om är:

Jag kan ha varit tre, kanske fyra år... jag är i en stor grusgröp... där finns ett stort träd... jag samlar grodyngel i en pöl med vatten.

---

⁵⁸ http://www.kulturarv.vasternorrland.se/Portals/0/ANGERMAN5_2008.pdf 2012-02-14 21.50.

Enligt Orvar Löfgrens forskning har vatten en magisk effekt på våra dagdrömmar och lekar. Kanske är det just därför Viktor kommer ihåg just denna händelse.⁵⁹ Man kan också tänka att samlandet av grodyngel är något som gjordes de flesta vårar och att det är därför denna händelse har befasts i minnet hos Viktor. Det är även en sysselsättning som barn har fortsatt med och som skolor/fritids har infört som en del i sitt pedagogiska arbete med barnen, där de studerar utvecklingen från grodyngel till groda.

Det Viktor däremot inte minns är att Sverige vid tidpunkten för hans födelse var ett land som var neutralt under det pågående andra världskriget, 1939-1945.⁶⁰ När vi pratar om att Viktor är född i slutet av kriget säger han: ”Jag har inga minnen av kriget alls”. Han vet inte om det har påverkat hans uppväxt, om det gjorde det så var det inget som han kommer ihåg. Att Viktor inte kommer ihåg eller vet om kriget påverkat hans uppväxt kan bero på att resande till viss del håller sig för sig själva och till sin släkt och att de fullt ut inte var accepterade i samhället i stort.

Det var inte det enklaste att vara resande under den här perioden. Sverige var det första landet i världen som (1921) grundade ett rasbiologiskt institut. Där mättes, vägdes och dokumenterades människor. Dessutom hade det införts steriliseringslagar som skulle åtgärda dem som inte ansågs passa in i det nya folkhemmet. Där sågs resande som en grupp som behövde åtgärdas.⁶¹ Dessa lagar fanns kvar långt in på 1970-talet.

Allt detta var den unge Viktor lyckligt ovetande om (även om han hörde talas om dem under sin uppväxt) när han vid fyra års ålder var ute med sin mormor.

Jag följde med mormor som hade häst och vagn... hon åkte runt och sålde saker... mormor var känd av folket i stugorna... jag fick följa med in när mormor blev inbjuden.

Under sina försörjningsresor var resande välkomna på en del ställen, precis som Viktor berättar om när han var ute med sin mormor. På en del gårdar kunde de få stanna ett par

---

⁵⁹ http://www.movium.slu.se/publikationer/pdf/Bulletin_070501.pdf 2012-02-15 13.49.

⁶⁰ <http://www.so-rummet.se/kategorier/historia/det-korta-1900-talet/sverige-under-andra-varldskriget?page=1#> 2012-02-08 19.10.

⁶¹ Lindholm 1995:52.

veckor (som regel i utbyte mot varor eller tjänster) och kunde då göra affärer i trakterna runt omkring. Resande välkomnades på vissa håll, men på andra håll stängde många bönder dörren för dem. Då de försökte bli bofasta, på landsbygden eller senare i lägenheter i städerna så stötte de ofta på motstånd från majoritetsbefolkningen eller myndigheter och fick nöja sig med de sämsta bostäderna. Detta blev en ond cirkel eftersom Barnavårdsnämnden kunde hota att tvångsomhänderta ”tattarbarnen” om föräldrarna inte hade en ordentlig bostad.⁶²

Att åka runt och sälja saker var en vanlig företeelse bland resande, speciellt bland kvinnorna som sålde olika saker i stugorna. Det var inte heller ovanligt att de tog med sig barnen på sina försäljningsresor. Ibland kunde det vara lättare att få folk att handla om barnen var med. När vi pratar om att Viktor var ute med mormor berättar han att: ”hästarna var viktig för människorna... och för försörjningen”. Här frågar också Viktor:

Vill du veta när jag såg min första tusenlapp? ... (Jag nickar)...
Det var 1950 såg jag min första oväxlade tusenlapp... pappa sålde
en häst... då såg jag den.

Viktor var mycket andäktig inför denna ynnest att få se denna stora sedel, han kände sig utvald när han fick se den och upplevde sin pappa som mycket rik vid detta tillfälle.

Viktors morfar dog när Viktor är fem/sex år, ”Jag var hemma hos farmor när budet kom... han blev ihjälkörd av en bil”. Morfar var en person som stod Viktor nära, men han kommer inte ihåg begravningen, något som han själv tycker är konstigt. Efter begravningen flyttade mormor hem till Viktors familj. ”Hon var med oss hela tiden... hon följde med oss när vi flyttade”. Att mormor flyttade hem till Viktors familj när hon blev ensam var ganska naturligt, resande lever i släktsamhällen och tar hand om sina gamla.⁶³

För resande började samhället sakta förändras, även om de fortfarande var en utsatt grupp.⁶⁴ I samhället hade hästarnas betydelse börjat krympa, hästarna ersattes under

---

⁶² Lindholm 1995:100ff/ Hazell 2002:87ff.

⁶³ Lundqvist 2010:34f.

⁶⁴ Lundqvist 2011:50.

1950-talet med traktorer, för att under slutet av 1900-talet övergå till att bli riddjur i stället för dragdjur.⁶⁵

4.2.1 Sammanfattning

Under den här tidsperioden i Viktors liv var han fortfarande lyckligt omedveten om de saker som skedde ute i samhället och familjen var hans nav. Han fick tidigt vara med sin mormor ute på försäljningsresor och introducerades på sätt in sitt blivande yrke redan som barn. Att barnen var med på försäljningsresorna var, som tidigare nämnts, inte ovanligt, ibland gick det lättare med försäljningen men det var också ett sätt att lära barnen yrket.

Samhällsklimatet var hårt för resande och att Viktor inte vet eller inte kommer ihåg något om kriget säger en del om hur utanför samhället resande stod som grupp. I vissa fall kan det också ha varit så att resande medvetet ställde sig utanför samhället som en överlevnadsstrategi. Det som inte syns finns inte, vilket kan ha varit ett avsiktligt sätt att agera i Viktors familj för att överleva. Något som kanske gjorde att familjen fick vara intakt när många andra resandefamiljer fick sina barn omhändertagna av samhället.

4.3 Skolan

Under hela Viktors uppväxt flyttade han och vid sju års ålder var det dags igen. I den åldern skämdes också Viktor över att vara resande och ville helst att ingen skulle få veta att han var det: ”Jag skämdes över det... när jag var ung gjorde jag det ... när man var barn”. Viktor berättar att när de skulle flytta den här gången var det skillnad: ”Den här gången köpte pappa ett hus och jag började skolan”. Viktor betonar just detta att pappa köpte ett hus istället för att hyra ett när han skulle börja skolan. Viktor berättar att: ”Där bodde vi några år, men sen flyttade vi igen”. Under Viktors sju år i skolan flyttade de nio gånger. Viktor säger att skolan var: ”Inge speciellt”. Men han berättar också att han var mer eller mindre mobbad i alla skolorna, värst var en skola i Norrbotten. Det hörs både vrede och sorg när Viktor berättar att:

---

⁶⁵ Hellspong, Löfgren 1994:96.

Där blev jag jagad med kniv över snödrivorna mitt i vintern. Jag tyckte inte om skolan... vet inte varför, jag gillade inte alls skolan... jag har aldrig gillat skolan.

Situationen som Viktor befann sig i som mobbad, skulle kunna liknas med att vara på ett slagfält, där det gäller att var uppmärksam på vad som händer då striden mer eller mindre alltid pågår. Det samspel som finns mellan den mobbade och hans förövare kan visualiseras som en kamp mellan två sidor. Denna strid var mer eller mindre påtaglig under hela Viktors skolgång, vilket gör att det är svårt att veta om det egentligen var skolan Viktor inte gillade eller om det var skolsituationen.

I uppsatsen *Stolta och starka, resandefolket* tar flera av informanterna upp mobbningen i skolan och att resandebarnen fick stryk av andra elever. I sina berättelser runt skolan kan de alltid berätta om någon som har haft det värre och att det de blev utsatta för inte var värst. Det uttrycks också en önskan om att de skulle ha fått studera vidare, men att det inte gick av ekonomiska skäl.⁶⁶ Denna önskan hade inte Viktor utan han var ganska nöjd när skolan slutade.

Trots allt flyttande beskriver Viktor en varm och nära kontakt med farföräldrar och den övriga släkten.

På helgerna så åkte antingen familjen och hälsade på någon i släkten eller så kom någon till oss... Familjen och släkten är fortfarande viktiga för mig.

Hos resande passar talesättet ”finns det hjärterum så finns det stjärterum” in, för ingen kommer hem till Viktor utan att det dukas fram kaffe och bullar eller mat också. Gästfriheten är en stor del av resandekulturen och under mina intervjuer bjöds det alltid på kaffe. När Viktor kom på att jag gillade sallad så fanns det alltid när jag skulle intervjua honom, ingen skulle behöva gå därifrån hungrig.

---

⁶⁶ Lundqvist 2010:32.

I Mats Hellspongs och Orvar Löfgrens bok *Land och stad* kan man läsa att familj och släkt har en viktig placering i det sociala landskapet, även om familje- och släktrelationer har varierat mellan olika epoker och sociala miljöer. Släktrelationerna har däremot haft betydelse för samarbete och som ett ekonomiskt stöd.⁶⁷

I samhället i övrigt hade den nya välfärdpolitiken tagit fart och omsattes i praktiken 1950-talet och 1960-talet. Rörligheten i Sverige ökade på det sociala och det geografiska planet. Det var även då som Sverige på nytt blev ett invandrarland.⁶⁸ Arbetskraftsinvandringen ökade hela tiden från 1950-talet eftersom industrin skulle hjälpa till att återuppbygga krigets Europa. Sveriges ekonomi expanderade från 1950 till 1970-talet då den nådde sin kulmen. Flera av de nyinflyttade arbetarna valde då att inte återvända till sina hemländer utan blev invandrare i allmän bemärkelse. Dessa utökades även av familjemedlemmar som inte jobbade och många familjer blev [medborgare](#) i Sverige.⁶⁹

I början på 1950-talet försvann 75000 mindre jordbruk och blev ödegårdar, vilket borde ha underlättat för Viktors familj när de sökte husrum. I städerna var det däremot bostadsbrist. Det var även då bilismen tog fart på allvar.⁷⁰

För Viktors del fortsatte flyttandet, trots ödegårdarna, vilket delvis berodde på att: ”Vi fick inte bo kvar när folk fattade att vi var resande”. När de skulle hyra ett hus åkte pappan dit och gjorde upp om kontraktet.

Det var bara en som visade sig när vi hyrde... det var pappa...
det var som regel avsides. Pappa hade två efternamn och
använde bara det ena när han skulle hyra.

Kontraktet skrevs under med bara det ena efternamnet och när sen hyresvärden förstod vilka de var och pappans andra efternamn fick de flytta igen. De barn som gick i skolan fick sluta för att börja i en ny när pappan hittat nytt husrum.

---

⁶⁷ Hellspong, Löfgren 1994.

⁶⁸ Hellspong, Löfgren 1994:35.

⁶⁹ Lundh, Ohlsson 1999:27f.

⁷⁰ Valfridsson 2006:46.

Myndigheterna försökte styra bort ”tattarna” från vägarna till ett fast boende, men bland den fastboende befolkningens kunde inställning variera. I berättelser som finns nedtecknade i folkminnesarkiv talar personer som kommer från en fastboende majoritetsbefolkning om att människorna i tatarbyn ”Krämarstan” utanför Finnerödja var ”så fredliga”, och hur de gått i skolan med ”tattarbarn” som varit ”snälla”. I andra anteckningar från folkminnesarkivet i Göteborg framkommer det enligt Lindholm att den egna hembygdens ”tattare” uppfattades som ”vanligt folk” men att främmande ”tattare” kunde upplevas som ett hot då de kom på besök i trakten.⁷¹

Människors reaktioner på resande kan nog ibland definieras som moralpanik när de upplevs hota gällande värderingar som tros skada samhället. Ofta beskriver begreppet moralpanik en situation där grupper eller personer anses vara ett hot mot samhället och dess moraliska ordning. Sådana personer/ grupper framställs ofta med hjälp av stereotypa bilder i media och när människor pratar om dem.⁷²

Alf Arvidsson menar i boken *Etnologi: perspektiv och forskningsfält* att kultur inte är någonting som man föds med utan något som tillkommer via inläring.⁷³ Begreppet kultur definieras på olika sätt inom olika skolor. Magnus Öhlander anser att man kan dela in begreppet kultur i tre olika betydelser: *Kultiverad*, med ursprunglig betydelse att odla. I *estetisk mening*, med det menas olika typer av konst och olika sätt att använda konstnärliga former. *Den antropologiska*, som inbegriper olika traditioner, principer, värderingar. Öhlander menar att kultur kan vara något positivt som uppmärksammar olikheterna och detta kan öka sympatin för individen, men den kan också utnyttjas för att utöva makt.⁷⁴

En gammal lösdriverilag hade ett tillägg som sade att ”zigenare eller tattare” inte skulle få stanna längre än tre veckor på ett och samma ställe.⁷⁵ Detta var inget som Viktor kommer ihåg, men att de fick flytta på grund av vilka de var, det kommer han ihåg,

---

⁷¹ Lindholm 1995:76ff.

⁷² Good, Ben-Yehuda 1994:22f.

⁷³ Arvidsson 2001.

⁷⁴ Öhlander 2005.

⁷⁵ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utedningar/Statens-offentliga-utedningar/Romers-ratt_GYB355/ 2012-02-24 11:13.

”När de insåg att vi var resande var det bara att ge sig av”. Det kunde ta lite olika lång tid innan hyresvärderna eller grannarna kom på att de var resande, men när de gjorde det förändrades attityden mot dem och de fick flytta. Lagen användes också lite olika beroende på i vilken del av landet man bodde.

I norra delen av landet var det lättare att bo än söderöver... det var lättare att klara sig söderut på affärer... på den tiden... nu är det tvärtom... för nu gör dom affärer överallt, varenda en.

Mats Hilde tar i sin bok *Avvikande beteende* upp om stämpling som maktutövning. Han menar att hur reglerna används för att stämpla andra är olika från grupp till grupp. Det påverkas av faktorer som klass och yrke samt vilken folkgrupp man tillhör och vilken kultur.⁷⁶

När flyttlasset med familjen gick var de totalt tolv personer som skulle med och packning till alla. I och med flyttandet blev det många skolbyten ”Betygen blev lidande... det var egentligen inte så viktigt med betygen”. För Viktors föräldrar var att det viktigaste med skolgången att: ”Jag hade A i uppförande och ordning”. Så när Viktor var 14 år gick han ut skolan med medelmåttliga betyg och A i ordning och uppförande till föräldrarnas stora glädje.

Domino Kai tar upp att när föräldrarna saknat utbildning kan det bli problem. Eftersom de inte fullt ut förstår utbildningens betydelse, har föräldrarna inte kunnat ge sina barn det stöd i skolarbetet som de skulle ha behövt.⁷⁷ Arnstberg menar i sin bok *Svenskar och zigenare* att alla föräldrar vill att barnen ska lära sig läsa och skriva men att det för barnen är mer ett nödvändigt ont. Arnstberg menar att skolan måste ta ett större ansvar för barnens skolgång eftersom skolgången kan förbättra möjligheterna till en bra inkomst. Viktors föräldrar är inte unika. Kraven på att vidareutbilda sig är inte särskilt höga och här menar Arnstberg att skolan har ett ansvar och en funktion. Man borde kunna lyfta fram fler föredömen och ta fram det positiva med barnens kultur.⁷⁸

---

⁷⁶ Hilde 1996:123.

⁷⁷ http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/handbokromer_low%5B1%5D.pdf 2012-02-15 18.12.

⁷⁸ Arnstberg 1998:335.

4.3.1 Sammanfattning

Skolan har uppenbart varit ett problematiskt för Viktor, vilket till stor del förmodligen berodde på samhällets syn på resande. Myndigheternas vilja att få bort resande från vägarna och befolknings ovilja att ha dem som grannar var en svår kontrast att förena. Åratal av stigma och fördomar suddas inte ut bara för att myndigheterna nu vill ha en förändring.

Vid det här laget har Viktor också börjat spegla sig i människor utanför familjen, vilket påverkar hans syn på sig själv och att vara resande. Under den här perioden skäms Viktor över att vara resande, vilket till stor del beror på den spegling som sker hos Viktor av vad skolan och kompisarna tycker. Allt flyttande har troligtvis också haft sin del i att påverka skolgången tillsammans med föräldrarnas syn på vad som var viktigt i skolan.

Den skam som Viktor beskriver tänker jag gå att jämföra med skamkänslan som finns hos ett barn till en missbrukare. Likheterna ligger i just den skam och skuld som uppdragas hos bägge dessa grupper. Den stora skillnaden är att barnet till missbrukaren kan den dagen föräldern blir nykter lyfta av sig skammens täcke, för att istället vara stolt över det föräldern åstadkommit (nykterheten). Med ett barn i en resandefamilj måste hitta något inom sig för att skingra den skam som fanns/finns i det faktum att den är resande. Här är familjen till stor nytta, den nära relationen och den stora gemenskap som finns gör att barnen kan ta sig förbi samhällets syn på dem och på så sätt lyfta skammens täcke från sina axlar. Nu är det inte alla som klarar av att skingra denna skam trots sin familj, de kommer förmodligen välja att gömma sig och dölja vilka de är.

Viktors skolgång är kantad av mobbing och av lärare som inte hjälpte honom. Det man kan fundera på hur det hade sett ut om han hade fått den hjälp han behövde i skolan. Hade Viktors liv sett annorlunda ut då? Det går bara att spekulera i detta, men det verkar troligt att livet hade sett annorlunda ut med en ordentlig skolgång. Mobbingen som Viktor är med om i samband med skolgången präglar förmodligen hans syn på samhället i övrigt och förstärker känslan av utanförskap. Känslan av ”vi och dom” ökas av det han blev utsatt för och även känslan av att inte duga. Familjen och släkten är fortfarande centrala i Viktors berättelse och den är fortsatt hans trygghet.

4.4 Frigörelsen

När Viktor var drygt 14 år gammal berättar han att: ”Jag åkte jag från mitt hem” i norra delen av Sverige till mellersta Sverige. Viktor säger att: ”Jag skulle visa att jag kunde klara mig själv” och till skillnad från när han var sju år och skulle börja skolan så skämdes han inte över att han var resande. Viktor själv sade att: ”Sen fanns det en period i mitt liv när alla fick veta det”. I sin strävan över att bevisa att han klarade sig själv, tog han tog in på ett hotell:

Där bodde jag i tre månader och försörjde mig sig på att göra affärer... I (stadens namn) i närheten köpte jag saker från ett lager, jag tog sen med mig sakerna dit jag bodde och sålde dem... med bra förtjänst.

Frigörelse är en del av tonårsperioden och av identitetsutvecklingen och skapandet av den sociala tillhörigheten. I ett skede i livet behöver barn/ungdomar hitta sin egen identitet och en social tillhörighet utanför familjen. Viktor gjorde detta genom att åka till en annan stad. Familjen och den trygghet som han hade där fanns som bas i hans frigörelse och som en hamn han kunde återvända till efter sin markering.⁷⁹

Enligt Lindholm är resande ofta duktiga försäljare och är stolta över det, de titulerade sig som köpmän. Arbetsfördelningen mellan män och kvinnor följer inga strikta mönster utan en kvinna kunde hjälpa sin man till exempel med skrothandel. Hon kunde till och med vara hästhandlare själv. Att kunna sälja handlade ibland om familjens hela existens.⁸⁰

Viktor berättar att: ”Jag ägnade mig åt handel som försörjning under den här perioden” och säger också med ett skratt att:

---

⁷⁹ <http://www.vardguiden.se/Tema/Barn-och-foraldrar/Tonaringar-13-19-ar/Frigorelsen/> 2012-04-03 19:13.

⁸⁰ Lindholm 1995:105f.

Nu kom kvinnorna in i mitt liv... så jag var aldrig ensam...
Efter tre månader packade jag ihop och åkte hem igen... jag
hade bevisat att jag klarade mig själv.

Han fortsatte med sina affärer hemma och säger att: ”det gick ganska bra... jag kunde det där med att sälja saker”. Livet fortsatte nu sin gilla gång tills Viktor fyllde 16 år. Nu berättar Viktor att: ”En kvinna som jag hade ett förhållande med... gravid”. Hon hade akademisk bakgrund och var flera år äldre än Viktor. Men innan hon födde hade hela familjen flyttat igen, den här gången till Västerbotten.

I litteraturen om resande kan man hitta beskrivningar där männen framställs som spännande och stiliga kvinnojägare. Men en man som håller sig till traditionerna är sin kvinna trofast och så även sin familj och släkt.⁸¹ När vi pratar om detta säger Viktor att: ”Jag var gift i 17 år och trogen”.

4.4.1 Sammanfattning

Att veta vad man vill med sitt liv är inte så lätt alla gånger, det finns mycket som påverkar det man gör, speciellt i tonåren. Behovet av frigörelse är stark hos en tonåring och Viktor beskriver det ganska bra när han säger att han ”skulle visa att han klarade sig själv”. Det finns yttre influenser som påverkar hur man tänker i den åldern. Här har det inträtt en förändring i Viktors relation till att vara resande, han har slutat skämmas över det och övergått till att vara övermodig om det. I sitt sökande efter sin identitet berättar han nu för alla om det, pendeln har nu slagit över till det andra hållet, vilket inte är ovanligt att den gör i tonåren. Balansen i identiteten kommer först senare när tonåringen har prövat sina vingar klart och fått bevisat inför sig själv att han klarar av att stå för att vara resande.

Viktor etablerar sig inom sitt yrke under den här tidsperioden, han är dessutom lyckosam i sitt gebit. Något som han kanske har sin mormor att tacka för som lärde upp honom redan i unga år. Viktor fortsätter med affärer resten av sitt yrkesverksamma liv

---

⁸¹ Lindholm 1995:128ff.

om än i olika tappningar. Hans val av yrke kan också ha påverkats av att göra affärer är ett typiskt resandeyrke och har ganska hög status inom resandegruppen.

Det myckna flyttandet fortsätter för Viktor och vid det här laget har det blivit en del av hans liv. Det finns en tydlig hierarki inom familjen och det är pappan som bestämmer när det är dags att röra på sig igen. När Viktor pratar om sina föräldrar finns det en självklar respekt i hans röst och det skulle nog aldrig fallit honom in att protestera när pappa sa att det var dags att dra vidare.

4.5 Äktenskapet

När Viktor fyllde 17 år var familjen tillbaka i Norrbotten igen. Viktor fortsatte att sälja saker och säger att: ”Jag hade det ganska hyfsat ekonomiskt”. Han hjälpte även till hemma vid behov. Det var vid den här tidpunkten som Viktor berättar att: ”Jag hämtar hem min fru”. Hon hade börjat arbeta i en större stad i Norrbotten när Viktor åkte dit för att hämta henne. Hon följde med honom och han tog med henne till orten där han bodde. Paret flyttade in hos Viktors föräldrar, vilket innebar att familjen nu blev ännu större. Hon var inte resande och hennes föräldrar var mycket upprörda. Viktor berättar att:

Vi flyttade in hos mina föräldrar... hennes pappa är arg i många år... hennes mamma accepterar det fortare.

Ett frieri hos resande kunde gå till på tre olika sätt. Det första är när en resandeman kommer in genom dörren till huset och säger till kvinnan ”Du ska följa med mig”. Kvinnan följer då med samma kväll utan att veta speciellt mycket om mannen. Det andra frieriet var mer romantiskt. Två personer blir kära i varandra och mannen går till föräldrarna och ber om flickans hand. Blir det ja, så är allt frid och fröjd. Blir det nej, kunde det uppstå släktfejder som kunde pågå i decennier. Det sista alternativet var att det unga paret rymde sin väg. Hämtade föräldrarna hem henne blev det helt klart en fejd. Annars kunde de samtycka i efterskott och så var det frid och fröjd igen.⁸²

---

⁸² Lindholm 1995:125.

I Viktors fall kan man kanske säga att föräldrarna gav sitt samtycke i efterskott. När Viktor var dryga 17 år berättar Viktor att: ”hela familjen flyttar” igen, mamma, pappa, mormor, syskonen, Viktor och hans flickvän till Västerbottens inland.

Nu började Viktors liv bli mer vuxet. Han tog ansvar för sin blivande fru och försörjde henne. I början av 1960-talet flyttade sedan Viktor och hans familj till Västerbottens kustland.

Jag kan inte berätta om alla flyttar... det skulle ta sån tid att komma ihåg alla... jag kommer nog inte ihåg alla heller.

Under den här perioden på 1960-talet berättar Viktor med sorg i rösten att: ”Min pappa dör”, vilket är en stor förlust och sorg.

När ens förälder dör så händer något med en som inte följer någon karta, man har aldrig varit med om det så man vet inte hur man ska reagera.⁸³

Det var också då som Viktor gifte sig och deras första barn kom till världen. Barn är en stor förändring i en persons liv och för resande har barnen en särskild ställning.⁸⁴ Viktor utstrålar värme när han pratar om sina barn och deras födelse. Pappans död, giftermålet och barnets födelse är stora förändringar i Viktors liv, han måste nu ta ansvar inte bara för fru och barn utan även till viss del för mamman och syskonen.

Efter några flyttar till berättar Viktor att: ”Nu flyttar mamman till (stadens namn)... och vi till(stadens namn)... vi delar på oss” hon flyttade med mormor och syskonen till ett ställe och Viktor med sin familj till ett annat ställe, men ändå i närheten av varandra. Nu var Viktor överhuvudet i sin familj och den som fick ta det största ansvaret för att det skulle finns pengar och fungera.

---

⁸³ <http://www.dn.se/blogg/pa-stan/2009/08/13/hannas-kronika-jag-sprang-ut-och-in-i-min-pappas-lagenhet-1991/> 2012-04-03.

⁸⁴ Lundqvist 2010:42.

Det var också under den här tidsperioden som debatten om kärnfamiljen startade i samhället. Nya preventivmedel kom ut på marknaden. Kvinnorna sökte sig mer ut på arbetsmarknaden och samboförhållandena gjorde sitt intåg.⁸⁵ Hemmafrun försvann mer och mer och mot slutet av 1960-talet yrkesarbetade över hälften av alla gifta kvinnor.⁸⁶ Dessa förändringar i samhället har inget genomslag i Viktors äktenskap, där hans fru var hemma med barnen och Viktor stod för försörjningen. Att inget förändrades i Viktors familj kan ha berott på att hans familj mest umgicks med sin släkt och andra resande som alla hade samma traditioner. Viktor menade att:

Kvinnor skulle inte arbeta... inte så länge jag orkade i alla fall.
Att mannen försörjde var en oskriven lag i min familj... i alla fall i min generation... I nästa generation är det tvärt emot.

I Lindholms bok kan man läsa att de ingifta inte alltid blev helt accepterade inom resandegruppen, men detta var inget som Viktor tog upp när det gällde hans fru. Vidare skriver Lindholm att det inte spelar någon roll om den ingifte var man eller kvinna.⁸⁷

Det finns några resandefamiljer som menar att de är av ”djupa släkter”, vilket betyder att de är oblandade eller i alla fall med ytterst lite uppblandning. En form av resandearistokrati skulle man kunna säga. Blodsarvets betydelse skiljer sig utifrån vem man pratar med, en del menar att om man inte ”lever som resande” och använder sig av de kulturella traditionerna, så är man inte heller resande, oavsett om man har blodsbanden eller inte.

Medan andra anser att det är tvärtom och att blodbanden är avgörande och att arvet finns där oavsett om man lever som en traditionell resande eller inte. Sedan finns det resandesläkter som anser att de har ett utomromskt ursprung. De menar att de kom invandrande från olika delar av Europa under medeltiden och är förenade genom seder och talar samma språk.

---

⁸⁵ Hellspång, Löfgren 1994:279.

⁸⁶ Valfridsson 2006:68.

⁸⁷ Lindholm 1995:172.

Ingiften, som Viktors fru, betyder att man blir en del av familjen och blir accepterad. Det vill säga om den ingifte väljer att bli en del av resandekulturen genom att leva efter traditionerna, så blir den ingifte accepterad, men kan emellertid aldrig bli fullt ut resande. Barnen i äktenskapet kommer däremot betraktas som fullvärdiga medlemmar, det vill säga om traditionerna följs.

Det finns också människor som utan några blodsband slagit sig ihop med resande. Dessa personer blir aldrig fullvärdiga medlemmar. Men bland dessa personer och barnen till de ingifta har med tiden gränserna suddats ut och betraktas av sig själva och andra som resandesläkter.⁸⁸

Första halvan av 1960-talet hände det mycket Viktors liv. Han kom i klammeri med rättvisan, han gjorde lumpen och blev pappa till tre barn. När lumpen var klar i maj 1964 tog han sin familj och åkte till Värmland där de bosatte sig. Andra halvan av 1960-talet berättar Viktor att: ”Jag startade en firma med en svåger som gick i konkurs efter ett år”. Viktor kom återigen i klammeri med rättvisan och fler barn såg dagens ljus, Totalt blev det åtta barn. Mormor, som hade bott med Viktor ända fram till slutet, dog i slutet av 1960-talet.

I samband att Viktor berättar att han inte alltid följt den smala lagliga vägen frågade jag om kriminalitet och Viktor säger då att:

Ingen har sagt nåt till mig... ingen har haft nåt att säga om det...
var och en skötte sig... angår dom inte vad jag gör... Men det
var inte mer accepterat än i övriga samhället.

På 1970-talet fick den så kallade gröna vågen genomslag och människor flyttade ut på landet för att leva ett naturligare liv.⁸⁹ Något som inte påverkade Viktors familj utan de fortsatte att flytta som de gjort tidigare och Viktor fortsatte att göra affärer, ”1975 börjar jag handla med djur” vilket innebar att Viktor hade bytt inriktning på sin affärsverksamhet.

---

⁸⁸ Lundqvist 2011:14f.

⁸⁹ Valfridsson 2006:88.

I industrisamhället handlade det om uppdelning av ”goda ting” som inkomst, arbete och social välfärd. Problem som fanns gick att bilda sig en uppfattning om och gruppera och på detta sätt också att kontrollera. Det samhälle som nu är i antågande går under benämningen risksamhälle. I ett risksamhälle är den huvudsakliga problematiken inte fördelning av de växande resurserna utan omfördelningen av riskerna. Människor är tvungna att leva med fler risker på det privata planet, men även med risker som har globala förtecken. I detta risksamhälle dominerar undvikandet som ett sätt att ta itu med omvärlden.⁹⁰

4.5.1 Sammanfattning

Under den här delen av intervjun är det uppenbart att barnen har en särställning i familjen och att kvinnornas position är olik majoritetssamhällets. Samhället var under förändring och kvinnorna tog sig ut på arbetsmarknaden. I Viktors familj var det aldrig tal om att hustrun skulle ut och jobba på öppna marknaden, hon skulle vara hemma och ta hand om barnen och hemmet. Till saken hör att de flesta kvinnor var uppfostrade till att bli hemmafruar på den här tiden. Det man kan fundera på är om resandes nära relation och att umgås inom gruppen påverkade att kvinnorna blev kvar hemma längre.

Viktor berättar om att han haft en del med polisen att göra och jag bestämmer mig för att inte gå in på några detaljer här. Det jag däremot förstod under vårt samtal var att det inte var mer accepterat att vara kriminell i resandegruppen än i övriga samhället. Den stora skillnaden, som jag ser det, är inte i sättet att se på brottet utan hur man ser på det efteråt. Den som gjort ett brott och tjänat av sitt straff verkar vara välkommen tillbaka in i gruppen igen på ett sätt som skiljer sig från majoritetssamhällets. Något som jag tror har att göra med gemenskapen och familjestrukturerna inom resandegruppen.

4.6 Skilsmässan

---

⁹⁰ Kåks 2007:38.

1977 förändrades livet för Viktor när han och hans fru gick skilda vägar. När Viktor pratar om skilsmässan säger han att:

Jag är så att... om det händer något som jag inte vill... så kopplar jag bort hjärnan och då minns jag det inte... det är som ett relä som slår till och så kopplar jag bort det.

Efter skilsmässan säger han med ett skratt att: ”Jag flyttar till Göteborg med en ny kvinna”. Han berättar också att: ”Jag började göra djuraffärer i större skala”. 1978 bor flera av barnen hos Viktor och 1979 berättar Viktor att han och den nya kvinnan flyttar: ”Vi köpte en jordbruksfastighet i Halland som de reparerar”. Där hade Viktor travhästar och andra djur. Han startade en målerifirma, en bilverkstad och en affär som sålde kläder. Som mest fanns det 25 anställda i verksamheterna.

I samhället i övrigt under 1980-talet verkar det mest handla om yta, kommers och snabba klipp.⁹¹ Kommers och snabba klipp låg även i linje med Viktors verksamhet. 1980 bestämde sig hans före detta fru, barnens mamma, för att flytta tillbaka norröver och de yngre barnen flyttade med. De lite äldre som redan hade flyttat till eget boende stannar kvar. Viktor berättar också att:

1980 slår polisen till och gör en polisrazzia... de ska kolla upp svarta djuraffärer... jag gick fri... de jag hade affärerna ihop med åkte dit.

Under den här tidsperioden förändrades mycket för Viktor, hela hans liv ändrade karaktär. Han gick från att vara familjefar och småhandlare till att bli sambo och starta en större affärsverksamhet. När Viktor beskriver den här tidperioden får jag känslan att det gick lite för fort och att Viktor inte riktigt hann med.

Att handla och arbeta med djur, och då framförallt hästar, har resande gjort sedan långt tillbaka i tiden. Rackare var förr en benämning på en person som avlivade och flådde

---

⁹¹ Valfridsson 2006:117.

hästar och i många delar av Sverige var rackare och ”tattare” synonymt. Idag kallas ingen för rackare utan uttrycket ”tattare” har tagit över.⁹²

Polisens razzia var början till slutet på verksamheten. Viktor fortsatte att göra djuraffärer om än inte i lika stor skala. Affärsverksamheten krympte till en storlek där Viktor klarade av att hantera affärerna själv. Under den här tiden säger Viktor att:

Jag var på marknaderna... hästmarknaderna... från Örebro och ner till Skåne... norrut var det aldrig några. De var mycke hästar och kor och allt möjligt... alla möjliga djur.

4.6.1 Sammanfattning

Att skilja sig var inte helt lätt för Viktor, när vi pratar om det så säger han att idag förstår han henne. Han var aldrig hemma, utan jobbade jämt och hon fick ta hand om all markservice på hemmaplan. Efter skilsmässan bodde hälften av barnen hos honom, vilket nog måste ses som ganska ovanligt under den här tidsperioden. När sedan barnens mor och de yngre barnen flyttade upp till Norrland blev det tomt för Viktor. Barnens betydelse går som en röd tråd genom Viktors berättelse och han blir ofta känslös när han ska berätta om dem. Men under den här perioden var Viktor var mitt uppe i livet och pengarna rullade in vilket gör att det är lätt att bli fartblind.

Vid det här laget är också Viktors identitetssökande över för länge sedan, han vet vem han är och står för det. Viktor är resande, vilket innebär att han för arvet med att mest umgås inom familjen/släkten vidare. Som resanden verkar det vara enklare att bara umgås inom gruppen än att stå med ett ben i varje läger. Historien har lärt gruppen resande att vara misstänksam mot samhället och människorna utanför den egna gruppen. Det är i den egna gruppen som tryggheten finns, utanför uppstår en viss osäkerhet om vem man kan lita på.

Idag har det skett en viss förändring inom resandegruppen, kvinnorna är inte hemma med barnen på samma sätt som tidigare, något som Viktor också beskriver i sin

---

⁹² Lindholm 1995:154.

berättelse. Det samma gäller affärsverksamheten, många resande har idag ”vanliga” yrken även om de ofta håller sig inom de lite mer friare yrkena och ofta är egna företagare. Fortfarande umgås resande mycket inom den egna gruppen och familjen/släkten är viktig. I dagens samhälle verkar det blåsa förändringsvindar och resandekulturen lyfts fram av en del resande och delar av samhället som något som är värt att bevaras. Sakta men säkert verkar resande ta sin plats i den svenska historien och samhället, till sist kanske de till och med får sin självklara plats i skolans historieböcker.

4.7 Sjukdomen

I slutet av 1983 åkte Viktor iväg för att göra upp en affär: ”Jag åkte till en hästhandlare för att titta på en häst som jag funderar på att köpa”, när sjukdomen slog till. Framför ögonen på den chockade hästhandlaren fick Viktor en hjärninfarkt i bakhuvudet som drabbade bägge hjärnhalvorna. Den förfärade hästhandlaren såg Viktor segna ihop framför ögonen på honom och han ringde efter ambulansen.

Viktor säger att: ”jag minns ingenting av det som hände” utan vaknade upp ett halvår senare på lasarettet. Han var totalt förlamad, han kunde inte tala och inte andas själv utan låg i respirator. Viktor att berättar att:

Jag tänkte ingenting... kommer inte ihåg att jag tänkte något alls...
jag vaknade i april... slutet av april... jag blev av med respiratorn
när jag vaknade... i maj... kanske juni.

Viktor var under sjukhusperioden aldrig ensam, utan berättar att: ” Under hela sjukdomstiden var mamma, syskonen och barnen på lasarettet”. När han hade vaknat började också annan släkt komma på besök. Att familjen och släkt funnits i hans närhet under hans sjukdomsperiod är något som är känslösamt för Viktor och rösten brister när han berättar om det. Att få en stroke är en stor förändring, både för anhöriga och för den som är sjuk. Viktor beskriver det med orden:

Allt förändrades när jag blev sjuk... från att vara fullt frisk... till
att bli invalid... Från att vara aktiv och i rörelse... till att bli
lam... var ett jävla stort steg.

Läkartidningen skriver att inom sjukvården märker man om personen som ligger på lasarettet är av resandesläkt eller inte. Precis som i Viktors fall finns det som regel folk runt den sjuke och då handlar det inte bara om den närmaste familjen, utan även släkten kommer på besök.⁹³

Viktor hade fått en hjärninfarkt eller stroke som den också kallas. Stroke tillhör de vanligaste dödsorsakerna i västvärlden, men det är ovanligt att personer i yngre åldrar insjuknar utan oftast är det äldre personer som drabbas. Det avlider cirka 10000 personer per år i stroke och av dessa är hälften över 75 år.⁹⁴ Många som fått en stroke blir personlighetsförändrade, men Viktor sa att:

Jag är samma människa innan och efteråt... mitt humör har ingen kunnat ändra på... arg har jag nog varit både innan och efteråt.

Några månader efter uppvaknandet upptäckte Viktor, till sin stora glädje, att: ”Jag kunde röra på lillfingret”. Nu började rehabiliteringen och Viktor berättar att: ”Jag började träna mer och mer”. Han blev skickad till långvården (strax över 40 år gammal) för rehabilitering. Där blev han kvar i cirka en månad. Han hade nu börjat kunna röra bägge händerna, Viktor säger att: ”Jag skickades på rehabilitering i flera omgångar... tills jag tog mig ur rullstolen”. Sakta men säkert började den förlamade kroppen vakna till liv.

Viktor hade problem med att prata eftersom han varit trackad. Trakeotomi innebär att läkarna gör en öppning på halsens framsida för att skapa fri luftväg. I Viktors fall påverkade denna trackning hans stämband så det blev problem med talet. I Johan Cullbergs bok *Kris och utveckling* kan man läsa att om en person blir av med talet så finns en risk för social isolering och depressioner.⁹⁵

---

⁹³ <http://www.lakartidningen.se/07engine.php?articleId=14490> 2012-02-24 16:35.

⁹⁴ Hamilton 2000.

⁹⁵ Cullberg 2006:125.

Efter vistelse på sjukhuset var Viktor inte lika stark och rask som tidigare. Han hade drabbats av fysiska handikapp och behövde hjälp. När vi pratar om att bli beroende av andra i samband med sjukdom, säger Viktor:

Jag var det lite grann i början... några månader... Sen inträffade en sak tidigt när jag var sjuk och jag bestämde mig för att ingen skulle ha med mig att göra.

Med dessa ord menar Viktor att ingen utomstående fick hjälpa honom med saker som rörde hans personliga välbefinnande. Viktor berättar aldrig vad som hände eller hur han upplevde det, men jag förstår att upplevelsen stärkte hans vilja att bli oberoende av andra fort. Han säger också att: ”Jag har aldrig tyckt synd om mig själv... Det finns ingenting som kan knäcka mig så”.

Viktor utstrålar en styrka och en livsvilja som har varit genomgående i hans berättelse. Jag har aldrig upplevt att Viktor varit ett offer. Han säger bland annat att:

Jag resonerar som... tog det som det var... det var som det var... det gick inte ändra på.

Viktor har gått från att vara ett paket utan rörelseförmåga, till att likt Houdini bryta sig lös ur sin boja. Viktor har genom sin envishet och livsvilja kämpat sig tillbaka för att klara sig själv. Det är klart att rehabiliteringen varit lite av en berg- och dalbana med både upp och nedgångar, men när han skulle flytta från långvården berättar Viktor att:

Jag fick en elektrisk rullstol och flyttade till en lägenhet... personalen på långvården hjälpte mig att fixa den... läkarna har sagt till att jag aldrig mer ska kunna gå eller stå på mina ben igen.

”Ständiga komplikationer efter uppvaknandet med lunginflammation”, har också varit problem. Detta återkom varje vinter under många år. Viktors liv har trots allt förändrats radikalt, han har gått från att ha varit en stor reslig karl som försörjde sin familj och skötte sig själv, till att livet bytte fokus helt och han inte kan försörja sig själv. Han har

gått från att vara mitt uppe i livet till att det nu handlar om att sjukdomen styr hur dagarna ser ut. Hans liv har nu gått in i en ny fas, något som Viktor tar sig an med envishet och kämparanda.

Hamilton skriver om känslan av att vara beroende av andra människor som en av de svåraste sakerna att vänja sig vid.⁹⁶ I AnnChristin Winroths avhandling *Boteberättelser* analyserar hon hur livshistorier omformuleras i samband med ohälsans livskris. Hon menar att för vissa människor som blir svårt sjuka finns ett behov av att förmedla erfarenheterna till omvärlden. Winroth menar att det för många blir betydelsefullt att konstruera sin berättelse som en viktig del i rehabiliteringsprocessen.⁹⁷

Erving Goffman skriver i sin bok *Stigma* att det finns olika stigma. Som nummer ett har han fysiska handikapp av olika slag, som nummer två har han brister i karaktären som kriminalitet och missbruk och som nummer tre och sista stigma beskriver han olika grupper, religiösa, ras och nyinflyttade. Han skriver också att man kan ärva stigma från generation till generation och att alla i familjen kan vara drabbade av dem.⁹⁸

Winroths informant Harry berättar i hennes bok om hur och varför han bestämde sig för att leva vidare efter sin stroke. Det var på Fars dag när han fick en bukett blommor av sina när och kära som han bestämde sig för att hitta en mening med livet och leva vidare. Han engagerade sig i och med detta i sitt eget liv och det gav honom en känsla av att det fanns en möjlighet till ett eget självbestämmande.⁹⁹

1984 flyttade Viktor igen, denna gång till en lägenhet i mellersta Sverige, där han bor ensam. Viktor berättar att: ”En av mina pojkar bor i närheten... han hjälpte mig när jag behövde hjälp”. Viktors tillvaro går till stor del ut på träning och rehabilitering, eftersom han har bestämt sig för att återvända till ett liv där han kan bruka sina ben igen. När Viktor ett år senare kom till läkaren gick han in med kryckor.

---

⁹⁶ Hamilton 2000.

⁹⁷ Winroth 2004:169.

⁹⁸ Goffman 2008:14.

⁹⁹ Winroth 2004:126f.

Jag gick själv med kryckor... ja, jag gick ju lite stapplande...
men jag gick... läkarna hade sagt att jag aldrig skulle kunna gå.

Viktor gick nu med stapplande steg ut i världen igen. Han bor kvar i lägenheten ett år och under det året har han fått förtidspension, rehabilitering och börjat köra bil igen, något som läkarna heller aldrig trodde att han skulle göra igen. Viktor säger:

Jag köpte mig en bil och började köra några kilometer... till slut körde jag sju, åtta mil... under den tiden hade jag en lejd chaufför som följde med. Sen tyckte jag att jag kunde köra själv... jag körde i två år... det var ingen som sa något om körkortet. Sen vart jag anmäld för rattfylla 11 gånger på en dag. Varenda affär jag var in på anmälde mig för rattfylla... för att jag talade så dåligt... Då fick jag ett intyg av läkaren om hur det var, som jag klistrade på fönstret... och då... det var i samband med det som jag fick köra upp för körkortet.

Viktor ordande nu så att: ”Jag fick köra upp för en besiktningsman från länsstyrelsen” och klarade det utan problem. Polisen där han bodde ansåg däremot att: ”Jag inte skulle köra... de trakasserade mig... ofta” när han var ute med bilen. Ända till besiktningsmannen från länsstyrelsen sa att polisen kunde ringa honom så skulle han hjälpa Viktor.

Winroths informant Harry menar i hennes bok att det är viktigt att ha någon som ger uppmuntran och tror på personen. Viktors besiktningsman var en viktig person för honom när det gällde att fortsätta att köra bil. Harry menar att uppmuntran gärna får vara överdriven när personerna nyss har drabbats av olycksfallet eller sjukdomen.¹⁰⁰

1986 är också året när Viktor flyttade till ett servicehus, vilket underlättade vardagen för honom.

---

¹⁰⁰ Winroth 2004:127.

Där fanns det en matsal som jag kunde gå till... jag bodde på sjunde våningen... det var lättvindigt att fara ner och äta... jag hade en hemhjälp som städade också.

Viktor bodde kvar fram till 1988 eftersom han behövde den hjälp och service som servicehuset kunde erbjuda honom. Att bo ensam i en egen lägenhet var inget alternativ för honom. Cullberg skriver om att varje ofrivillig vistelse på en institution handlar om en integritetskränkning.¹⁰¹ Även om vistelsen hjälpte Viktor att klara vardagen så var det inte det han skulle ha valt om han hade varit frisk.

1988 förändras livet när Viktor gifter sig med en kvinna som han lärde känna många år tidigare och som hittat igen honom. Vilket innebar att Viktors liv förändrades igen, Viktor sade upp lägenheten och de flyttade till en liten by. Där bodde några månader innan de flyttade vidare till Dalarna. De var tillsammans i ett halvår innan Viktor lägger in om skilsmässa och flyttade tillbaka till staden där han bodde innan han gifte sig. Efter ett tag åkte han tillbaka till kvinnan i Dalarna:

Det fungerar inte så jag flyttar därifrån igen... då flyttade jag till Västergötland... Mina barn bodde i samma by som jag flyttade till.

4.7.1 Sammanfattning

I den här perioden av Viktors liv blir det tydligt vad släkten och familjen betyder för honom. Något som Viktor beskriver och påtalar mer än en gång under sin berättelse. Släkten och familjen har också en stor del i Viktors rehabilitering efter stroke som har varit en knagglig väg tillbaka till ett oberoende liv. När jag har hört Viktor berätta om sin kamp för att komma tillbaka in i matchen igen så inser jag att det inte är alla förunnat att ha en så stark vilja som Viktor har.

Han har tagit sig från en sängliggande position till att sitta vid ett köksbord idag och berätta sin livsberättelse för mig mot alla odds. En del skulle nog beskriva Viktor som

---

¹⁰¹ Cullberg 2006:126.

tjurig, för det är det han måste ha varit för att ta sig dit han är idag. Tänk vilken stor del i en rehabilitering viljan har, viljan att tillfriskna, viljan att gå vidare, viljan att klar sig själv och viljan att få ett fullödigt liv igen. Utan denna vilja, sin familj och sjukvården hade Viktor förmodligen aldrig kommit sig från sängen.

Viktor förlorar sin identitet som försörjare och affärsman efter sjukdomen, vilket måste ha varit en omställning. Viktor identifierar sig däremot inte med sin sjukdom, han är inte sin stroke, utan han är en person som har haft en stroke. Hans identitet som resande påverkas inte av sjukdomen, om något så försträcks den och bekräftas av familjens och släktens omtanke under sjukdomsperioden.

4.8 Sorgen

1989 skedde den stora olyckan, en lägenhet i huset bredvid började brinna och nu berättar Viktor att: ”Sonhustrun och ett av mina barnbarn brinner inne”. Han berättar detta med sorg i rösten. Viktors maktlöshet inför det som hände blir uppenbar, han kunde inte göra något åt det. Sonen och det andra barnbarnet överlevde, olyckan satte djupa spår hos Viktor. Billy Ehn skriver i boken *Vad konstigt*.

Någonting händer som kullkastar ordningen. Verkligheten blir absurd. Man förstår ingenting. Det är som att vakna upp ur en dröm och inte veta var man befinner sig. De vanligaste orden, handgreppen och reaktionerna fungerar inte. Saker och ting är inte som de brukar. I den uppochnervända världen tvingas man tänka om och hitta nya lösningar.¹⁰²

Sorgen efter barnbarnet och sonhustrun låg tung över Viktor, något som syns tydligt när han berättar om det. 1990 kom nästa sorgebesked, Viktor berättar nu att: ”Min mamma dör” Viktor bodde inte så långt från henne vid detta tillfälle. Mamman bodde sista tiden hos Viktors yngre syster och hennes man. Viktor flyttade efter begravningen tillbaka till mellersta Sverige, för att sedan fortsätta att flytta ett otal gånger. Kvinnorna fanns fortfarande kvar i Viktors liv men han flyttade inte ihop med någon.

---

¹⁰² Ehn 2005:117.

Under 1990-talet började resande uppfatta en viss förändring åt det positiva hållet i samhällets attityd gentemot dem. Istället för assimilering började man tala om integrering. Minoriteter och invandrare skulle nu ingå i det svenska samhället men samtidigt skulle de behålla sina traditioner och egenart, sitt språk och sin kultur.¹⁰³

I Bennie Åkerfeldts bok *Buron kallar oss tattare* berättar Birger Rosengren (Resandefolkets Romano Riks Förbund) att han under 1990-talet vaknade upp och insåg att resandefolkets språk, traditioner och gemenskap var på väg att gå förlorade. Kontakten mellan resande hade minskat och de gjorde inte affärer med varandra på samma sätt längre. 1997 bildade en förening i ett försök att samla resande och uppslutningen blev över förväntan stor.¹⁰⁴

1998 överlämnas en proposition och i denna proposition lämnas nu förslag med åtgärder som anses behövas för att Sverige skall kunna ratificera Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels eller minoritetsspråk. Det betydde att Sveriges nationella minoriteter och deras språk skulle erkännas. Under rubriken Romer står det att läsa att det även ska omfatta resande förutom romerna.¹⁰⁵ 1999 klubbades lagen igenom och i februari 2000 blev resandefolket till sist erkänt som en etnisk minoritet som tillhör gruppen romer och de fick i april en ursäkt från regeringen för alla orättvisor de utsatts för. Denna ursäkt kom i form av en artikel på en tidnings debattsida och var undertecknad av vice stadsminister Lena Hjelm Wallén och socialminister Lars Engqvist.¹⁰⁶

4.8.1 Sammanfattning

---

¹⁰³ Hazell 2002:313ff.

¹⁰⁴ Åkerfeldt 2008:109.

¹⁰⁵ Regeringens proposition 1998/99:143.

¹⁰⁶ Hazell 2002:313ff.

Viktor har nu tagit sig vidare i sitt liv och kommit så pass långt i sin rehabilitering att han klarar sig själv i det mesta. Hans familj och släkt finns och har funnits runt honom hela tiden. Inte alltid samma personer, men Viktor har alltid haft någon i sin närhet.

Av alla de sorger han har gått igenom i livet är den över det förlorade barnbarnet den största och den som är svårast att prata om. Här kommer också känslan av maktlöshet in, att han inte kunde göra något för att rädda barnet. Men livet går vidare trots sorgen och även flyttandet som har varit en stor del av Viktors liv.

Samhällets syn på resande har nu börjat förändras och man kan fundera på om det har haft betydelse för hur sjukvården har behandlat Viktor. Skillnaden i attityd och vård har förändrats under Viktors berättelse från att ha sett resande som en belastning till att Viktor idag säger att han ”har mycket att tacka sjukvården för”.

4.9 Nutiden

1998 träffade Viktor en kvinna som var resande och de flyttade ihop. Nu förändrades Viktors liv igen. Viktor började hålla på lite med affärer igen, om än i en begränsad skala. Flyttandet börjar också om, från söder till norr, från hus till lägenhet ett otal gånger innan de slog ner sina bopålar i norra Sverige. Deras förhållande kan beskrivas som stormigt men kärleksfullt och en viljornas kamp. Viktor försöker beskriva varför förhållandet med den denna kvinna har blivit så långvarig, men har svårt att sätta ord på det. Enda orsaken han kan komma på är att: ”Vi har samma bakgrund... vi är resande båda två”.

Viktor säger att det har funnits både för- och nackdelar med att vara resande:

Ibland kan det ha varit till nackdel. Man har väl alltid fått veta vad man sagt... och vad man gjort... för att det ska flyta... Jag har inte uppgett på senare tid att jag är resande... Jag har aldrig försökt dölja det heller

När vi pratar om Viktors sjukdom säger han att:

Samhället har varit fruktansvärt bra... landstinget har hjälpt mig med hjälpmedel... de skickade allting. Utom i (stadens namn). Det var ett län för sig själv... Annars har jag alltid fått bra behandling... det har inte gjort någon skillnad att jag varit resande... snarare till det bättre... Jag har fått en mycket bra behandling överallt utom i (stadens namn).

4.9.1 Sammanfattning

Det känns som att cirkeln sluts i och med att Viktor träffar en kvinna som är resande och de blir ett par efter alla kvinnor i Viktors liv som inte varit resande. Här tar också Viktor upp sitt yrke att göra affärer, om än i en blygsam skala, han återerövrar sin identitet som affärsman igen. Att Viktor sen tänker att det är just det faktum att hon är resande som gör att förhållandet fungerar gör att känslan av att cirkeln slutande förstärks. Kanske finns det en poäng i uttrycket att kaka söker maka trots allt.

5. AVSLUTNING

Viktor har haft ett händelserikt liv och mitt arbete med honom skrapar endast på ytan, och väcker fler frågor än det besvarar. Viktor själv hävdar att det inte har hänt så mycket och att långa perioder har bestått av samma saker. Viktors berättelse innehåller också flera dimensioner, men det som är genomgående är att han är resande och att det har påverkat hans liv. Många resande upplever ett utanförskap i samhället, något som framkommer i Viktor berättelse också. Detta visar sig bland annat i att man saknar förtroende för myndigheter och att man ser sig själv som annorlunda, men också att man håller sig till sin egen grupp/släkt.

En undersökning som för samman olika identitetsmarkörer som etnicitet, generation, klass och genus med mera inom ramarna för olika sammanhang, är en utmaning att utföra. För att förstå människors tillvaro i vårt moderna samhället är det nödvändigt att inte bara analysera den lilla del som vi förstår och kan analysera. Jag har försökt att via Viktors livsberättelse spegla hans upplevelse i förhållande till samhället. Det är inte på något vis en heltäckande bild av ett så svårfångat fenomen som etnisk identitet.

Resande har en kultur som i vissa avseenden avviker från majoritetssamhället och har fått utstå en behandling av samhället som andra inte har. Detta har gjort att de har blivit ett ”hemligt” folk, de har många gånger fått dölja sin identitet för att överleva och ha någonstans att bo. Viktor visar upp en stolthet över att vara resande och även om han idag inte framhäver det så är det inget han döljer heller. Våra bedömningar påverkas av att majoriteten av befolkningen lever i ett stort materiellt välstånd och av att konsumtion har blivit en identitetsmarkör. Människan väljer oftare mellan sina relationer och sin tillhörighet, men blir samtidigt bärare av fler identiteter beroende på parallella förankringar, vilket ibland inte riktigt är på samma linje med varandra.

Liksom identitet skapas och förändras kultur hela tiden i samspel med omgivningen. Även de svenska koderna verkar vara viktiga att lära sig och detta sker både medvetet och omedvetet. Att ha släkt och familj här kan kännas som en trygghet, inom resandekulturen är det mycket uttalat att familjen/släkten är viktiga.

Den andra saken som utmärker Viktors livsberättelse är sjukdomen eller framför allt hans återkomst från sjukdomen. I Viktors berättelse finns inte ett uns av självömkan eller grubblerier om, varför blev just jag drabbad, eller livet är inte rättvist. Hans berättelse präglas av hans livsvilja, envishet och egensinnighet. Han kanske inte valde den enklaste vägen tillbaka, men han valde sin egen väg och den var framgångsrik för honom.

Att komma tillbaka efter en sjukdom eller någon form av skada kräver ett visst mått av envishet. Viktors tankar om att hans ”relä” slår till och han förskjuter det som är jobbigt, kan också spela roll. Viktor har under sin sjukdomstid uppenbarligen oftare sett framåt än bakåt och de hinder han mött har han sökt lösningarna på. Det visar till exempel berättelsen om körkortet, där han sökte lösningar utan att vara dumdristig eller riskera någon annans säkerhet.

Eftersom Viktor aldrig sett sig som ett offer kan han också se vad samhället gjort för att hjälpa honom. Han lovordar landstingen och kommunerna i de städer där han har bott (förutom en) och är mycket tacksam över den hjälp han har fått. Detta trots den behandling han fått av samhället som barn, i skolor och på de orter han bott. Det kan inte ha varit alltigenom lätt att ta emot den hjälpen han behövde få för att komma

tillbaka. Kanske var det därför som Viktor valde att göra det på sitt eget sätt. För Viktor har tagit emot hjälpen, men bara den hjälp han har velat ha, vilket kan ha varit ett sätt att få kontroll över det samhället erbjudit.

Samhället har förändrats under Viktors livsberättelse från att ha varit ett samhälle där resande inte fått vara en del av samhället, till att samhället accepterar och kanske är nyfiket på resandekulturen, men även ser den som en del av något större. I dag strävar samhället mot att alla barn, även resandebarnen, ska kunna gå i skolan utan att bli mobbade. För Viktor blir denna samhällsliga förändring tydligast i samband med att han pratar om sjukvården och hur den har tagit hand om honom.

Det är sjukdomen och det faktum att Viktor är resande som varit det som har påverkat Viktors liv mest. Men de två sakerna hänger också ihop och påverkar varandra. Hade inte Viktor varit med om det han upplevde som barn, och hade inte släkten funnits där bredvid honom under hans sjukdom, hade han kanske inte heller hanterat sin sjukdom på det sätt som han gjorde. Det ena har så att säga gett det andra i Viktors liv, och har påverkat hans identitet. Viktor är inte sin sjukdom, men han är resande.

5.1 Litteratur

- Alsmark Gunnar red. (1997) *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum*
Lund: Studentlitteratur
- Arvidsson, Alf (1993) *Berättandets betydelser* I Ehn Billy (red) *Kultur och erfarenhet*
Aktuella teman i svensk etnologi Stockholm: Carlssons bokförlag
- Arvidsson Alf (1998) *Livet som berättelse: Studier i levnadshistoriska*
intervjuer Lund: Studentlitteratur
- Arvidsson, Alf (1999) *Folklorens former* Lund: Studentlitteratur
- Arvidsson, Alf (2001) *Etnologi: perspektiv och forskningsfält* Lund: Studentlitteratur
- Arnstberg Karl-Olov (1998) *Svenskar och zigenare* Stockholm: Carlsson bokförlag
- Bergström Göran, Boréus Kristina (red) (2005) *Textens mening och makt: metodbok i*
samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys Lund: Studentlitteratur
- Cullberg Johan (2006) *Kris och utveckling* Stockholm: Natur och Kultur
- Ehn Billy, Klein Barbro (1994) *Från erfarenhet till text. Om kulturvetenskaplig*
reflexivitet Stockholm: Carlsson Bokförlag
- Ehn Billy (2005) *Vad konstigt. Om undran och oförståelse* Lund: Studentlitteratur
- Giddens Anthony (1999) *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den*
senmoderna epoken Göteborg: Daidalos
- Giddens Anthony (2004) *Sociologi* Lund: Studentlitteratur
- Falkengård Christina (2009) *Jag heter Serudia* Uddevalla: Bäckströms förlag
- Frisén Anna, Hwang Philip (red) (2006) *Ungdomar och identitet* Stockholm: Natur och
Kultur
- Goode Erich, Ben-Yehuda Nachman (1994) *Moral panics : the social construction of*
deviance Blackwell: Cambridge Mass
- Goffman Erving (2008) *Stigma: den avvikandes roll och identitet* Stockholm: Norstedts
- Hamilton Ingela (2000) *Leva med stroke, lära av erfarenheter* Malmö:
Lärarytbildningens reprocentral
- Hazell Bo (2002) *Resandefolket. Från tattare till traveller* Stockholm: Ordfront förlag
- Hellspong Mats, Löfgren Orvar (1994) *Land och stad. Svenska samhällstyper och*
livsformer från medeltiden till nutid Gleerup: Gleerups utbildning AB
- Hilte Mats (1996) *Avvikande beteende- sociologisk introduktion* Malmö:
Studentlitteratur
- Hydén, Lars-Christer (1997) Hydén Lars-Christer, Hydén Margareta (red.). *Att studera*
berättelser: samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv Stockholm: Liber

- Horsdal Marianne (1999) *Livets fortællinger: en bog om livshistorier og identitet*.
Valby: Borgens forlag
- Jenkins Richard (1996) *Social identity*, London: Routledge
- Johansson Anna (2005) *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus* Lund:
Studentlitteratur
- Johansson Rune (red) (2000) *Etnicitetens gränser och mångfald* Stockholm; Carlsson
- Kvale Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun* Lund: Studentlitteratur
- Lindholm Gunborg A (1995) *Vägarnas folk De resande och deras livsvärld* Etnologiska
föreningen i Västsverige Göteborg
- Lundh Christer, Ohlsson Rolf (1999). *Från arbetskraftsimport till flyktinginvandring*.
Stockholm: SNS förlag.
- Mazzarella Merete (1999) *Där man aldrig är ensam: om läsandets konst* Helsingfors:
Söderströms
- Petersen K. A. m.fl. (2007) *Livshistorieforskning och kvalitative interview* Viborg:
Forlaget PUC
- Rhöse Eva (2003) *Läraridentitet och lärararbete: fem livsberättelser* Karlstad
Universitet
- Svanberg Ingvar, Tydén Mattias *I nationalismens bakvatten. Om minoriteter, etnicitet
och rasism* Lund: Studentlitteratur
- Trost Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer* Lund: Studentlitteratur
- Valfridsson Inga-Lill (2006) *Att skriva om sitt liv* Stockholm: Svenska förlaget &
ledarskap AB
- Vetenskaprådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-
samhällsvetenskaplig forskning* Elanders Gotab
- Winroth AnnChristin (2004) *Botberättelser* Umeå Universitet: Culture and Media
Faculty of Humanities
- Åkerfeldt Bennie (2008) *Buron kallar oss tattare* Fritsla 2010: Vitterleken
- Öhlander Magnus red. (2005) *Bruket av kultur: hur kultur används och görs socialt
verksam* Lund: studentlitteratur.

5.2 Annan litteratur

Hellberg Anna, Österlund Karin (2010) *Livets längsta relation - en kvantitativ studie om kvalitet i syskonrelationer och dess kopplingar till välbefinnande, rivalitet, åldersskillnad och andra faktorer*. Lunds universitet: Psykologexamensuppsats

Kåks, Helena (2007) *Mellan erfarenhet och förväntan: Betydelser av att bli vuxen i ungdomars livsberättelser* Doktorsavhandling <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?searchId=1&pid=diva2:17131>

Lundqvist Britt-Inger (2011) *Stolta och starka – Resandefolket* Högskolan Gotland: C-uppsats <http://hgo.diva-portal.org/smash/record.jsf?searchId=1&pid=diva2:510075>

Palmenfelt Ulf (2008) *Narrativa grundstrukturer* Manuskript

Regeringens proposition 1998/99:143

5.3 Länkar

<http://www.dn.se/blogg/pa-stan/2009/08/13/hannas-kronika-jag-sprang-ut-och-in-i-min-pappas-lagenhet-1991/> 2012-04-03

http://www.kulturarvvasternorrland.se/Portals/0/ANGERMAN5_2008.pdf 2012-02-14 21.50

<http://www.lakartidningen.se/07engine.php?articleId=14490> 2012-02-24 16:35

http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/handbokromer_low%5B1%5D.pdf 2012-02-15 18.12

http://www.movium.slu.se/publikationer/pdf/Bulletin_070501.pdf 2012-02-15 13.49

<http://www.ne.se/sok?q=Reflexivitet> 2012-04-13 22:11

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utreddningar/Statens-offentliga-utredningar/Romers-ratt_GYB355/ 2012-02-24 11:13

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/BE0701_2011A01_BR_BE51BR1103.pdf 2012-02-22 17:55

<http://www.stallsmart.nu/article.aspx?forumID=49&articleID=1177> 2012-05-26 20:34

<http://www.so-rummet.se/kategorier/historia/det-korta-1900-talet/sverige-under-andra-varldskriget?page=1#> 2012-02-08 19.10

<http://www.vardguiden.se/Tema/Barn-och-foraldrar/Tonaringar-13-19-ar/Frigorelsen/> 2012-04-03 19:13